

Prøver af en ny læsebog for den norske folkeskole

Nordahl Rolfsen

Kristiania: Det Mallingske bogtrykkeri, 1889

INDHOLD

Forord	3
--------------	---

FØRSTE DEL.

Guttemand.....	4
Lørdagskvelden.	7
Vagtkompaniet paa fire.	8
Hvad Lillegut har lovet.	18
Ulven og hoppen.	18
Den gamle hesten.	19
«Gullik» og ulvene.....	21

ANDEN DEL.

Nord i skogen.	25
Sven Duva*).	27
Skytteren og barnet hans.	31
Fædrelandssalme.	33
Tordenskjold.....	34
Ingemund i Vatnsdalen.	45
Bjørnen.	47

TREDJE DEL.

Moderen vaager.	53
Kirken.	54
Myrerne.....	59
Stockfleth.	64

Forord

1

PRØVER AF EN NY
LÆSEBOG
FOR
DEN NORSKE FOLKESKOLE
VED
NORDAHL ROLFSEN.
Trykt som manuskript.
KRISTIANIA.
DET MALLINGSKE BOGTRYKKERI.

Hvad her forelægges, er oversat, bearbejdet, gjenfortalt eller forfattet af ²
Nordahl Rolfsen.

F Ø R S T E D E L .

Guttemand.

5

(Efter Zacharias Topelius. Tidligere optaget i «Illustreret tidende for børn», her bearbejdet for læsebogen.)

Der var engang en liden treaars mand,
som Erling hed, han kunde meget, han;
han kunde velte stoler, brøle, braake
og gaa paa hænderne og stupe kraake.

Han var en rask og rund og rødlet prop
og nok saa rimelig, den vesle krop;
men fik han ikke gjøre, hvad han vilde,
saa var han uglad, og saa laat han ilde.

Og Erling stakkar var ei rigtig fri;
for søster Sigrid var hans politi;
hun gjætte ham og drog ham støt i blusen;
hun legte kat, naar Erling legte musen.

Det syntes gutten slettes ikke om;
det var saa tungvindt; hvor han gik og kom,
var der en haand, som napped i hans øre,
en røst, som raabte: «Se, men ikke røre.»

En dag, da lyngens bær var mørkeblaa,
og Sigrid ikke passed rigtig paa,
smøg guttemand sig ud igjennem grinden,
og borte var han som en røg i vinden.

Han gik som den, der kjendte veien fram,
han saa paa hund og hest og ko og lam,
han var sin egen herre, frank og fri, han,
han blaaste kaut af kattepoliti, han.

Snart vidste han ei mere, hvor han var.
Det led mod kvelden. Himmelen var klar.
Han ser den ei for graad, den stakkars karen;
han tænker mest paa gryden og paa tvaren.

Saa raabte han paa Sigrid, mor og far;
men han fik bare dvergemaal til svar,
og det er lidet svar og mindre mætte
for folk paa vildsti, som er rigtig trætte.

Da kom — en ulv? — Nei kjære, bliv ei angst!
En kjærring kom — med sæk —, hun var paa fangst.
Rap som en maage slog hun ned paa flekken,
og en, to, tre var guttemand i sækken.

Han sparked, og han skreg, men han var væk!
Hvad hjælper det at sparke i en sæk?
Væk som en pølse, katten stjal i røgen,
væk som en høne, som er ta't af høgen.

Men hjemme vilde mor ha' Erling ind,
og Sigrid sa', han legte ved en grind.
«Se efter gutten!» — Og de skreg og ledte,
men ikke svarte den, som Erling hedte.

Og der blev styr og stel, da kvelden kom;
og rundt paa veiene gik trommen om:
Tænk, femten rømmevafler paa minuten
fik den, som bare kunde finde gutten.

Og rømmesultne børn i mørket for
med lys og løgt og søgte guttens spor;
de vassed om med vaade sko i myren,
men den, som ikke fandtes, det var fyren.

Mor græd, og Sigrid græd, og selve far,
han var saa lei, han tæt paa graaden var:
«Aa stakkars, stakkars Erling, vesle krabben,
nu hænger han kantro i skrubbeffabben.»

Som mest de græd, kom der en kjærring ind:
«Jeg vilde gjerne sælge grisen min;
i skogen grynted han, den vesle styggen,
saa tog jeg ham i sækken her paa ryggen.»

«Nei, kjære vene» — «Det er billig pris!»
«Aa nei, vi har nok mistet selv vor gris!»
«Men se nu bare, hvor han stor og sterk er, —
jeg tænker, han skal veie nitten mærker.»

«Dunk, dunk,» sagde sækken, da hun la' den ned,
og baandet sprang, som den var bunden med,
og guttemand, han vaagned op paa flekken, —
han havde raaket paa Jon Blund i sækken.

«Hvad? Guttemand? Det er jo guttemand!»
Og guttemand var let paa foden, han;
saasnart han merked, han var løs af posen,
paa grødefadet satte straks han kosen.

«Men i en sæk?» «Ja, hvordan skulde jeg
faa gutten hjem paa nogen anden vei?
Nei! slige sprætter skal en altid binde;
i sækken med dem, hvor ei sol kan skinne!»

«Saa kjære, snilde kone, skal du ha’
de femten varme rømmevafler da.»
«En spølkum kaffe heller, det er prisen,
og hvis I vil, kan I faa sæk til grisen.»

Lørdagskvelden.

7

(Frit efter folkelige motiver.)

Mor hun har baade bal og bry,
naar F’in skal i baljen til helgen;
gjepen hænger saa tung som bly,
han liker ei søndagsfjelgen.
«Ræd for et vand, som er saa smaat!
Et jeg ved,» siger mor, «som er blaåt;
bølgerne vasker og væder;
men der er ingen, som græder.
Kobben ruller i braat og brand,
velter sig tryg paa skjæret;
sjørerne spuler nakken, men han
siger ei: «Lad mig være!»
Nisen blæser, saa spruten staar,
seien løber, og flyndren gaar,
hvalen har sild i munden,
og hummeren kryber paa bunden.

8

Nu er du færdig; feld og fjær
 varmer dig, mens du blunder.
 Tænk paa den, som liden er
 og ved ikke, hvor han stunder;
 tigger og tusler fra grænd til grænd,
 banker og jages ud igjen,
 sidder ved fururoden
 og ser paa den svulne foden.

Ellers blunder nok skog og eng,
 kraaken dubber paa kviste;
 solen, hun er forlængst i seng,
 maanen, han er den sidste,
 gaar og gjæter stjernerne trut;
 men nu krøb han ind under dynen, gut.
 Tør han ikke vaage og tindre,
 tør du det vel endnu mindre.

Vagtkompaniet paa fire.

8

(Efter Z. Topelius. Optaget i „Illustreret tidende for børn“ 5te aarg. tredje hefte. Foreligger her i ny oversættelse, bearbejdet for læsebogen.)

„Hør gutter! er der nogen, som ved, hvad en gardist er?“

Jo, det mente de nok. Gardist var en slags soldat.

„Ja, det er rigtigt. Men det er ikke alle slags soldater, som er gardister. Gardister er en livvagt, det, skjønner I. Er der nogen, som har set en gardist, skal tro?“

Jo, gardister havde de set allesammen, men nogle var af tin, nogle af papir, — 10 øre for et helt kompani.

„Nei, jeg mener ikke slige kompanier, jeg mener en gardist paa fire.“

Sligt et underligt dyr havde ingen set. Gutternes gardister havde gaat ⁹ paa to allesammen, med gevær paa akselen. „En gardist paa fire bruger aldrig gevær, bare mund og tænder.“

Dette syntes gutterne var svært rart.

„Jeg mener gaardshunde, skønner I, kjække og trofaste gaardshunde, som aldrig løber fra vagten, om det er aldrig saa rusket et veir, hverken nat eller dag, og som er færdige til at fare i bringen paa enhver, som vil gjøre ugagn. Har I set en saadan gardist? Slig en vagtmand er al ære værd, han kan slaas og falde som den bedste soldat. Jeg har havt et helt kompani, jeg. Er der nogen, som vil høre, saa skal jeg regne dem op efter kompanilisten, eftersom de kom i tjenesten.“

Jo! det vilde de alle gjerne. De havde nok læst om hunde, men slige karer, som hedte gardister og stod paa soldatliste, det havde de ikke hørt gjetet.

„Nei, nei. — saa skal jeg regne dem op da. Kanske jeg tager bikjerne med, de smaa bikjerne, som glefser og gneldrer og bider ogsaa stundomtil, men som er mest til moro ligevel. De kan være sinte iblandt, men trøisomme er de for det meste.“

„Ja, tag bikjerne med.“

„Javel! Og saa faar I lægge merke til, gutter, at jeg skryder ikke af dem, og jeg skrøner ikke heller. Det er ikke eventyr, dette; slig, som jeg siger, var de; jeg fortæller bare det, jeg har set med mine egne øine.“

„Faar vi være med?“ sagde smaajenterne.

„Ja! bare vær med, her er god plads. Jeg sætter mig paa skammelen, og I kan sidde paa gulvet rundt omkring. Nu begynder jeg, sa' fotografen, han drog lugen fra kikhullet.

Gardist numer 1. Han hedte Fylaks, og det er saameget som vagtmand paa norsk. Han var en hvid puddel med lang uld, og myg i felden var han. Han kunde mange kunster, Fylaks. Han kunde staa paa to ben, stiv som en stok med gevær paa akselen; han kunde præke efter presten, og det var nu ikke pent gjort, men han skøjnte ikke bedre. Børnene havde lært ham at staa med baglabberne paa en stol og holde fremfødderne paa stolryggen, se rigtig morsk ud og gjø med grovt maal, og saa gav de ham sukker atpaa. „Men dette er min bette, Fylaks.“ Sukkerbeten blev lagt paa gulvet, og Fylaks rørte den ikke. „Det er bra, dette skal Fylaks have.“ Og husj, var sukkeret væk.

Det er vel ikke nødigt at sige, at baade Fylaks og de, som kom efter ham, laa ude kolde vinternatten og holdt vagt; nogle af dem havde hundehus og nogle ikke; men alle passed de paa, saa der kom ikke saa

meget som en rotte i gaarden, uden at de vidste det; det var jo derfor, de stod i vagtkompaniet. Baandhunde havde vi aldrig. Vi vilde ikke have nogen træl. Vi vilde ikke have slige bidske stakkarer, som ingen andre end husbonden kan klappe.

Fylaks døde af alderdom, og sidste julen, han levede, var han med i en vakker julegave. Han blev skikket hen til husbond med et par varme, myge strømper i munden; de var spundne og strikkede af hans egen uld. Der var et vers paa, og det er leit, at jeg har glemt det; det var morsomt, det verset.

Bikje numer 1. Han hedte Pip og var en liden fed, sort, glathaaret en, som børnene var svært glade i; men han var styg til at æde, og tilslut aad han sig ihjel ogsaa. Det var børnene, som gav ham navn. Jeg ved ikke, om her er nogen, som har hørt et eventyr, som før var svært i vinden, men som nu er glemt. „Prinsessens hund“ hedte det, og hunden hedte Pip. Pip tullede sig væk i skogen, engang kongens børn var ude og plukked bær; saa blev der lyst paa alle kirkebakker, at den, som fandt Pip, skulde faa et helt kammer fuldt fra gulv til tag af æbler og pærer og nødder og kager og alt det, som godt og gildt var. Og saa gik alle børn ud og ledte og kom ud for mangt og meget i skogen, til en liden gut og en liden jente fandt Pip hos en gammel kjærring. Men de fik ham ikke, sa' hun, før de havde sat i sig syv gange syvhundrede eg, og det uden at miste den mindste bette af skallene, og der sidder de og æder og skræller den dag i dag.

Børnene hjemme hos os havde nu hørt det eventyret femti gange; derfor skulde den vesle runde hvalpen ogsaa hede Pip. Og Pip var børnenes bedste ven, helst naar han fik noget rigtig godt. De klædte ham ud i duger og skindkraver, de bandt støvler paa labberne hans og var rent væk af latter, naar han stabled bort over gulvet og ikke vidste sin arme raad. En anden gang fik de ham i seng, han skulde være syg og fik sukkervand i theskeer. Siden skulde han være hare, og da lagde de ud snarer ved stolbenene; Pip gik i snaren, hang fast og velted stolen. Men da syntes han, at de gjønte for grovt, og gjødde og bed og fik ris, og saa blev der taarer og sukkerbeter, og saa bad han om forladelse og kyssed paa haanden, og saa var de allesammen gode venner og vel forligte igjen.

Gardist numer 2. Han kom efter Fylaks og hedte Harald, — han var opkaldt efter Harald Haarfager; jeg gik i skolen dengang og var netop

kommen saa langt i historien; det var ellers synd at sige, at han enten var haarfager eller sjaafager. Det var en simpel gaardshund, stor og klumpet, sort og hvid. Men kry var han, og fillede folk vilde han ikke vide af. Kom der en fant strygende eller en stakkars haandverkssvend, saa var Harald Haarfager i bukserne paa dem; der hjalp hverken bøn eller bank. Ellers var han vist ikke nogen jagthund. Det skulde da være, at han bed i en stakkars fredelig sau. Han var engang bleven skræmt af et børseskud, og det var han ikke god for at glemme; bare jeg tog stokken min og lagde den til øiet som et gevær, saa rendte Harald Haarfager, alt hvad benene kunde bære. Vi var gode venner, og han blev gammel i gaarden. Men hvorledes hans historie sluttede, det ved jeg ikke; for en sommer, da jeg kom hjem fra skolen, var han borte.

Bikje nummer 2. Han var en liden brun, lurvet hvalp, som hedte Spids, og som egentlig bare var i kost hos mig, mens jeg læste til studentereksamen. Jeg havde et gammelt piano og et farveskrin til at krydre lekserne med, og jeg vilde gjerne skildre ham af; men at faa den karen til at sidde stille, det var ikke saa greit. Saa fandt jeg paa noget, som ikke var saa ilde; jeg satte ham op paa pianoet, der hvor de spiller paa det. Først flytted han fremlabberne — ding! saa bagbenene — dang! saa fremlabberne igjen — ding! men nu blev han skræmt, og saa stod han som en støtte med fremlabberne i veiret; han turde ikke slippe dem ned, og jeg fik malet den lurvede kroppen, som han gik og stod her i verden.

Saa var det engang i november, isen laa blank og sterk paa nordhavnen; jeg tog mine skøiter, og da jeg havde spændt dem paa, saa jeg, at Spids var med. Ja, kom du, tænkte jeg; hvorfor skulde jeg jage dig hjem igjen? Det blaaste en knagende vestenstorm, jeg spændte ud frakken, og nu gik det for fulde seil, kan tro, ikke tyve minutter paa en halv mil. Spids, han fulgte paa blankisen; men da skulde I set en, som kunde stupe kraake! Vinden trilled ham rundt som et nøste, snart var han paa rette siden, og snart seilte han paa ryggen med benene i veiret. Nei, tænkte jeg, du kommer aldrig hjem igjen, stakkars krok, og saa stapped jeg ham ned i den store frakkelommen min. Men der var hul i foret, og hullet blev ikke mindre, da Spids kom ned; det varte ikke længe, saa gik han igjennem lige tilbunds og laa der og dunked mod det venstre benet mit, hvergang jeg løfted det. Det var den strideste skøitefærd, jeg nogen gang har været ude

for. Prøv at baute mod storm med slig en klubbe i siden; jeg trodde, han skulde banket sig selv til pølsemad. Vi trængte tre timer til hjemreisen, Spids og jeg.

Bikje numer 3. Han var en fin og fornem hvalp, som med tiden vilde bleven en jagthund til et par hundrede kroner. Udmerket vakker var han, glathaaret, hvid med brune flekker; derfor fik han et fint navn ogsaa: han hedte Leo, det vil sige løven. Men han fik ikke langt liv, stakkar. Han var for glad i kjødmat og orked ikke saa meget som det store dyret, han var opkaldt efter; han fik hvalpesyge og døde. Jeg sørgede bitterlig, grov ham ned under en bjerk i haven og havde etlet mig til at reise en mindesten; men det blev der ikke noget af; det gaar slig i verden stundom.

Gardist numer 3. Han var saa navngjeten, at børnene paa den tid kunde baade regler og remser om ham:

„Bruse, han var en egte spanjol,
vov-vof, vov-vof, vov-vovvedi-vof,
og han var saa svart, at ingen det tror,
vov-vof, vov-vovvedi-vof.“

Og saa kom der en lang vise med hundesprog indimellem, hvor der fortæltes om hans liv og gjerninger lige til hans navnkundige og sørgelige ende. Han blev hentet hjem fra Barcelona i Spanien af en sjøkaptein, og da hedte han saa meget som Gitano, det betyder paa spansk en tater. Men da jeg fik ham, kaldte jeg ham Bruse, ikke fordi han lignet bukken Bruse — han var en egte puddelhund, af reneste blod —; men jeg syntes, det var mere kjendsligt. Svart var han som en neger, ikke et hvidt haar i den myge felden, og saa kloge pudlerne pleier at være, har jeg aldrig set hans mage. Jeg har hundrede historier om hans kløgt; men jeg skal bare fortælle en eller to. Bruse var vant til at følge mig klokken to, naar jeg skulde ud og faa min middag. Han fik sin middagsmad, han ogsaa; men den kosted bare ti øre om dagen. Det var mest suppekjød. En dag sagde jeg til kokken: „Lad nu Bruse faa saa meget, han orker at æde; jeg skal nok betale.“ Ja, Bruse fik den ene toppede tallerken efter den anden, jeg tror, det var syv, og det gled ned altsammen; men da den ottende kom, orked han ikke mere; han lagde næsen paa tallerkenen og sukked saa dybt, som om han havde lidt¹³ den bitreste uret. Kokken vilde tage tallerkenen væk; men det maa du ikke

tro, hun fik lov til. Bruse glefste efter armen hendes, og den kjære velsignede tallerkenen gik han ikke fra, før jeg gik hjem.

Som sagt: han havde nu faat den vanen at gaa til sin middag netop klokken to, ingen kunde bedre passe klokkeslættet; jeg havde kunnet stille viseren efter ham. Det hændte, at jeg glemte tiden, naar jeg læste og skrev. Paa slaget kom Bruse og lagde næsen paa knæet mit, som om han vilde sige: nu er det middagstid. Naar jeg lod, som jeg ikke merked ham, gik han hen til et lidet madskab, jeg havde, og skræbed med labben; blev jeg siddende ligefuldt, gik han til døren, og kom saa først med den ene, saa med den andre støvlen og lagde dem varlig frem for fødderne mine. „Skjønner du nu?“ spurgte han med sine kloge øine. Ja! nu skjønte jeg. — Bedre nattevægter kunde du ikke have fundet. To gange vakte han mig, fordi han hørte brandskud og klokkeklemting. En lys maimorgen, klokken fire paa lag, vaagned jeg ved, at Bruse stod og smaagjødde. Jeg reiste mig i sengen. Bruse stod paa bagbenene og holdt en soldat fast i kappen. Soldaten skulde spørge, om obersten bodde her. Nei, han bodde ikke her. Jeg lo, og soldaten lo med. „Slip, Bruse!“ — saa slap han.

Det blev en hel bog, skulde jeg fortælle om alle Bruses slagsmaal og skøierstreger; han laa i en evig krig med alle katter og misted i en hed strid sit ene øie nede i haven. Han stjal en kalvesteg, som var saa tung, at han ikke kunde løfte den i munden; han maatte drage den efter sig med tænderne nedover trappen. Juling fik han; men han mindtes saa kort. Engang der var et stort gjestebud, stjal han sig til at æde op alle kagerne, saa der var ingenting til gjesterne, da kaffeen kom. Saa fik han stryg, — og saa var vi venner igjen.

Mangen lang vinteraften sad vi to alene henne i ovnskrogen. Jeg snakked med ham, og han laa og hørte paa med snuden paa knæet mit, mens han saa paa mig med sine store mørke, kloge øine. Havde jeg ikke tid, saa mored han sig med at bide i en sten, som han med stort stræv havde slæbt hjem, og som nu laa og stængte veien paa dørstokken.

Saa kom slutningen paa den visen, som børnene sang — den sørgelige slutningen. Det var ind under jul. Jeg reiste til et bryllup mange mil borte, og Bruse var ikke buden. Han var rent utrøstelig. Han ledte efter mig, høit og lavt, og naar han saa ikke fandt mig, satte han sig til at tude paa trappen.¹⁴ Nu skulde en ven af mig ogsaa i bryllupet; han syntes synd i hunden og tog

ham med; han tænkte ogsaa, jeg vilde blive glad ved at se ham. De reiste altsaa, og stundomtil fik Bruse sidde fremme i dumpen; men for det meste sprang han efter; det var en reise paa en 30—40 mil, mange steder gjennem lange moer og store skoge. Saa var det en maanelys vinternat paa slig en lang furumo; Bruse sprang efter, og han, som havde ham med, sad og sov i slæden med finmutkraven op over ørene; for det var en knagende kulde. Skydsgutten syntes nok, han hørte noget; men han brydde sig ikke større om det. Det laater mangel gang saa underlig i skogen om natten; snart sprækker en furu, snart er det en ulv, som tuder og uler. Skydsgutten kjørte paa. Da de kom til skydsskiftet, vaagned min ven. „Hvor er hunden?“ spurgte han straks. „Aa, det er vel vargen, ved jeg, som har været ude,“ sagde gutten; det var han saa vant til i skogbygderne. Min ven var rent ude af det og vilde vende om for at lede. Men gjestgiverfolkene sagde, at det nytted ikke det grandet. Og saa maatte han reise videre uden Bruse.

Nu ved jo ingen rigtig, hvorledes Bruse slutted — min stakkars hund, min skøierfant, min ærlige, trofaste Bruse! Men jeg tænker nok, han ikke gav sig, før han havde verget sig rigtig godt. Jeg havde set ham klare hunde, som var meget større end han selv, og det maa have været en skikkelig skrubbeflok, som skulde ruge ham, det er sikkert. Børnene græd mere end en gang, naar de kom til slutningen af Bruses vise:

Bruse, han slog som en tapper soldat,
vov-vof, — — — — —
og saa blev han endda ulvenes mad.

Og saa sang de det sidste vov-vovvedi-vof i en rigtig sørgelig tone. Det var, som en kunde høre Bruse sige farvel til alle sine venner og uvenner her i denne sørgelige verden.

Gardist numer 4. Han hed Bismark, fordi vi fik ham under krigen mellem Tyskland og Frankrig. Det var en lurvetasse af en halvpuddel, ufjælg og ubørstet, men altid i godlag. Han havde mange fiender, saasom han kom til verden i krigstid: kleg og katter og lopper. Hele sit korte liv sloges han uden pusterum med alt dette skarvepakket; snart var det han, som vandt, og snart de. Han var saa urimelig flink til at knibe kleggen i farten. Engang var jeg paa en sommerreise, og Bismark var med. Han

15

sprang efter vognen, saa tungen hang langt ud af munden paa ham., — det var stegende hedt og støvet. Da syntes jeg synd paa ham og tog ham op i vognen. Og der sad han paa bagsædet ligesaa kry, som om han sad ved siden af keiseren af Tyskland. Men kleggen er lige sæl den, enten det er keisere eller konger eller statsraader; den surrede og surrede omkring ørene hans, fløi lukt ind i næsen paa ham og bored sig ind i felden. Bismark glefste i sig den ene efter den anden; han havde ikke imod at faa lidt tillæg paa kosten, og kryere og kryere blev han for hver, han fik ned. Tilslut blev han saa fus, at han satte fremfødderne paa vogndøren for at komme desbedre til. Det bar netop udfor, og vognen gjorde god fart. Bismark strakte sig udover, glefste i luften og røg paa hovedet. Han stupte kraake, saa det gjøv om ham, der han trilled ned over bakken.

Det er leit at tænke paa det, men denne reisen blev den sidste, Bismark var med paa. Han var bleven saa kry af at vinde paa kleggen, at han tog til at fare efter fredelige sauedyr. Og saa gik det ikke bedre under en slig ulykkelig krig, end at Bismark blev skudt, stakkar, for fuldt alvor, af manden, som eide sauene.

Gardist numer 5. En kveld kom jeg hjem med en liden lysebrun hvalp paa tre uger. Den var saa lubben og morsom, at børnene var øre og galne af glæde. De maded ham med melk og brød, og saa lagde de ham i den store dukkesengen, og der laa han og blunked og blunked, mens de stelte og kjælte for ham paa alle maader; han var saa liden, at han blev rent borte mellem dynerne; derfor kaldte de ham Tommeliden. Han kunde ikke nøie sig med seng, han skulde ogsaa have kammer; det fik han i en krog i barnekammeret, og hele stuen fik navn efter ham: Tommelidens kammer. Da Tommeliden var tre eller fire maaneder gammel, havde han et eventyr, som var saa rent framifraa, at de snakked om det i hele byen. Og det er sandt, hvert ordet, jeg fortæller, — husk paa det! Det er mange aar siden nu. Vi havde det skikkelig koldt i julen. Første juledag spurgte børnene: „Hvor er Tommeliden?“ Jo, der var en, som havde set ham lege med hundene ude paa gaden; men siden havde han ikke været at se. Vi skulde ud til middag. Da vi kom hjem, blev der spurgt igjen: „Hvor er Tommeliden?“ men borte var han og blev han. Ligesaa andendag og tredjedag. Børnene græd. Jeg skrev i avisen: god findeløn, og saa videre; det ¹⁶ hjalp ikke. Tommeliden var og blev væk hele juleugen. Endelig nyaarsaften

klokken seks kom gamlegraveren og spurgte, om det var os, som havde lyst efter en hund. „Jeg synes, det gjør under kirkegulvet,” sagde han. „Under kirkegulvet, det kan da ikke være raad?”

„Aa,” sagde graveren, „der er ligesaa meget kirke under gulvet som over.”

„Det var rart. Lad os gaa did.”

Jeg tog med mig en løgt, en kurv og et langt tauget.

Kokkejenten fulgte med; hun var Tommelidens allerbedste ven.

Gudstjenesten var slut; kirken stod høi og mørk og ødslig i vinterkvelden. Vi lydde, der var ingen ting at høre.

„Det var her,” sagde graveren; „den skulde vel ikke være krøben ind igjennem hullet der?” og saa pegte han paa en af gluggene nedi kirkemuren, som skulde skaffe luft til de store hvælvene under kirken. Jeg kasted yderfrakken, tog løgten og tauget og kurven og grov mig indigjennem med løgten fremfor mig. Det var netop saa høit og bredt, at et menneske kunde krybe indover paa maven.

Muren var tyk; da jeg kom fire—fem alen ind, havde jeg et dybt hul lige under mig. Jeg lydde igjen: ikke en lyd. „Tommeliden!” raabte jeg. „Er du der, stakkars Tommeliden?” Langt under, nede i mørket, hørte jeg et sagte bjef. Han var der; jeg kjendte maalet.

Det var ikke greit at le'e armene; men tilslut fik jeg fæstet løgten i tauget og fired den ned i mørket. Da den kom saa pas som tre favne nedover, saa jeg fire jernstænger overkors, som jeg ikke rigtig kunde skjønne hvad var; der laa min stakkars hund. Han havde vel under legen med de andre hundene sprunget ind i gluggen, og saa var han gaat udfor derinde; det var en lykke for ham med de jernstænger; for ellers havde han slaat sig ihjel. Men der havde han ligget i seks fulde døgn i kulden, uden mad eller drikke!

Nu gjaldt det at faa ham op. Det var alt andet end let; jeg bandt kurven og løgten i tauget, kurven nederst. Jeg braaked svært med at faa ham op i, stakkar; men det var faafængt. Han skjønte nok, hvad jeg vilde; men det var saa rent usselt med ham, at naar han havde faat den ene labben i kurven og jeg drog i tauget, gled han tilbage igjen. En god halv time baled jeg med dette; saa maatte jeg opgive det, og da jeg krøb baglængs ud igjen, var jeg rent svedt, saa koldt det var.

Kokkejenten ventede udenfor; hun havde gjerne givet sin halve aarsløn for at faa Tommeliden op. „Lad mig faa friste,“ bad hun, halvt i latter og halvt i graad. „Ja, frist du,“ og saa krøb hun ind i gluggen med løgten og tauget, men uden kurven. Som det høver sig for en god kokke, var hun i godt hold, og det blev trangere for hende, end det havde været for mig; jeg syntes ikke, der var stor von, at hun skulde klare det. Men sandelig kom hun ikke krybende ud igjen med Tommeliden efter sig. Hun havde gjort en løkke i enden af tauget og faat hovedet hans og den høire fremfoden ind i løkken, og saaledes havde hun kunnet hale ham op uden at strupe ham.

Der blev vel glæde, da vi kom hjem med Tommeliden; børnene vilde straks stappe i ham alt muligt godt, som de havde gjemt til han, og som han skulde have til løn for den lange faste; men det fik de ikke lov til; han maatte nøie sig med at leppe lidt varm melk, en mundfuld ad gangen, til han kunde taale likere kost, saa udsultet som han var. Og det gik saa bra med dette, at han endnu samme kvelden kunde drage sig saa smaat efter viskelærsballen, — det var den bedste legen hans.

Tommeliden var en flink og fornøielig kar, og der var to i ham til en udmerket jagthund. Det blev hans ulykke eller kanske lykke. Et par aar efter kirkereisen blev han borte paany, og denne gang kunde hverken kokken eller nogen anden grave ham frem igjen.

Han var stjaalen — stjaalen og solgt, tænker jeg. En af vore venner havde set Tommeliden paa en dampbaad, koblet sammen med en anden hund. Men tyven fik vi ikke fat i og Tommeliden heller ikke. Og mangan en gang, naar jeg siden gik ind i kirken gjennem den store døren og saa gluggen tilvenstre i muren, har jeg tænkt ved mig selv: her holdt Tommeliden jul i kirken nedenunder. — —

„Ja, der var nok nogle gardister til i vagtkompaniet; men nu ser jeg paa klokken, at vi maa slutte.“ Det skjønte børnene ikke; der var jo ingen klokke i stuen.

„Jo, der var en af de mindste, som gjesped, og den klokken gaar rigtig; for det er over sengetid.

Godnat!“

Hvad Lillegut har lovet.

18

(Frit efter et fransk digt. Optaget i «Illustreret tidende for børn».)

Lillegut blir tyk og fed,
men altid heder det: «Bære!»
Og naar mama sætter ham ned,
da skriger han altid: «Mere!»

«Mama er træt, min lille ven,
og du er nu i en alder, —»
men Lillegut siger: «Falder!»
og: «Du skal faa det saa godt igjen.

Engang skal Lillegutten bli' stor,
og mama, hun skal bli' liden,
og da skal Lillegut bære sin mor
hele, hele tiden.

Du vil kanske bli' tung og svær;
men jeg skal alligevel ta' dig,
og naar du siger: «Lillegut, mer!»
skal jeg aldrig sætte dig fra mig.»

Ulven og hoppen.

18

(Et fremmed eventyr, gjenfortalt.)

Det var engang, graaben var ude og veired. Han gik og tassed baade langt og længe og lusked og lugted sig fremigjennem aaslien; men han fik ikke engang tæften af noget, som ædende var. Vand fandt han nok af; for det var frempaa vaarsiden, saa der stod pytter og myrhuller baade her og der i skogsbunden. Men det moned saa lidet i skrotten, tarmene skreg og skreg, saa han vidste ikke, hvor han skulde snu eller vende sig. Sidde kunde han ikke, og staa kunde han ikke; saa maatte han gaa, ved du, og næsen den var fore og snused og nased i baade øst og vest. Det bar ned

efter lien, og tilslut havde han lensmandsgaarden bent under sig; men saa svang og sulten var han, at han fristed et stykke til. Jo — der kjendte han madlugt. Det var en hoppe, som gik og beited med folungen sin. Graaben smøg sig frem imellem vidjekjærrerne, og saa var han med et eneste sæt oppe paa ryggen af hoppen.

«Nu har jeg dig,» sagde han. «Staar du og beiter midt i slaatengen til lensmanden, du? Jeg er bygdevægter, jeg, skal du vide, og nu rider jeg dig lukt i lensmandshullet, hvis du ikke giver pant.»

«Hvad skulde det være?» sagde hoppen.

«Folen din,» svarte ulven.

«Stakkars kroken, han er saa ung og uvittig,» sagde hoppen; «han ved ikke, hvordan han skal skikke sig i arresten. Kunde du ikke vente, til han kom til skjels aar og alder?» spurgte hun.

«Hvor gammel er han nu da?» sagde ulven.

«Jeg er ikke rigtig stø paa det, men jeg har det skrevet her under høire baghoven baade fødselsdagen og navnet, han fik i daaben. Det staar med guldskrift, og du er vel brevsynt, du, som er bygdevægter, ved jeg?» sagde hoppen.

Ulven syntes, det var leit at negte for det.

«Lad mig se døbeseddelen,» sagde han og sprang ned. Men da løfted hoppen den høire bagfoden og gav ham en i skallen, saa sol og maane og stjerner dansed for synet hans. Det var guldskriften; og den var saa sterk, at han maatte lukke øinene. Da han fik dem op igjen, saa de hverken hoppe eller fole.

Den gamle hesten.

19

(Efter et fremmed motiv.)

Nede under prestegaardsbakken bodde gamle Kristen husmand; han var den første, som fortalte mig eventyr. Det gik ikke fort; for Kristen var trangbrystet, og ret som det var, var han ikke god for at puste; saa maatte vi stanse, om det saa kneb som allerværst, og Askeladden stod for næsen paa trolDET; Kristen maatte have luft, og døren maatte op; for vinduerne var ikke slig lagede. Gamle Kristen var dumhørt og tandløs og saa lidet.

Det var skrøbeligt med gangen ogsaa; men det vilde han nødig være ved. Han kom selv op paa prestegaarden og hentede kul og ved, som far gav ham.

Saa var det en dag før julehelgen, det var rigtig et stygt holkeføre. Han tuslede nedefter bakken med en diger kulsæk paa ryggen og stabbede og stolpede paa de valne fødderne sine. Jeg gik efter ham, uden at han vidste om det, for at stø'e i, om det trængtes. Da kom søn til doktoren seilende nedover bakken; han gav en ørliden dult i sækken; men det var nok for Kristen, stakkar; han tullede overende. Jeg fik ham ned i husmandsstuen, og det tog tid; men jeg naadde da doktorsønnen ligevel, før han var kommen ind²⁰ havegrinden. Jeg julte, og jeg julte, til de kom ud allesammen fra doktorens, og jeg hørte, far stod og raabte oppe paa bakken. Doktoren sagde ingenting; han tog gutten sin i nakken og skubbede ham ind; jeg tror ikke, han fik rare draaber for graaden sin derinde. Far sagde heller ikke noget. Om eftermiddagen var han nedom og læste for Kristen husmand; han tog mig med. Da vi gik opover issvullen i mørkningen, lagde han armen over skulderen min ligesom for at støtte sig; men jeg skøjnte, at han mente lidt mere med det.

Sommeren efter fik jeg lov en kveld at komme og hente far med hoppen. Han havde været ude i bygden om dagen og havde sat mig stævne paa en gaard, som laa paa lag en mil fra prestegaarden. Det var den største moro, jeg vidste, at kjøre og kjøre fort; det gik nu ikke saa ofte paa, at jeg sad alene i karjolen. Veien var bakke op og bakke ned, rigtig en af de gode, gamle bygdeveiene; men jeg vilde fortælle de andre gutterne, naar jeg kom hjem, hvor lang tid jeg havde været om den milen. Hoppen var gammel og baade støl og stiv; men der var Nordfjords-blod i den, og den hug med hovedet og strævede mod bakkerne. Jeg var ikke den, som holdt igjen. Jeg havde været nede ved et bækkedfar og skaaret mig en seljekvist, — far brugte aldrig svepe; jeg smeiste paa, og da hesten stod paa tunet, hoppede jeg af, fløi forbi far, som stod i døren, og lige ind i storstuen, hvor jeg vidste, det gamle slaguret hang: vel tre kvarter paa den milen, og det med en hoppe paa fem og tyve aar!

Da jeg kom ud igjen, stod far og strøg nedover bogen paa hoppen. Sveden siled af hende, og hun hev efter veiret. En kunde se strimerne efter seljekvisten.

Far var bleg. «Vi gaar hjem,» sagde han; «hoppen blir her inat.» Vi gik. Far havde været i sygebesøg hele dagen, og han var en mand paa nogle og seksti. Han var meget træt. Det gik smaa opover de samme bakkerne, der jeg havde sprængkjørt hoppen; han pusted tungt i modbakken, og vi maatte hvile, ret som det var. Han skjendte ikke, og han snakked ikke stort; det gjorde han aldrig, naar noget havde gaat ham rigtig nær. Men engang, som vi sad og hvilte oppe paa kneiken og saa paa solen, som sank bagom de borteste aaslierne, sagde han bare: «Du skjønte nok ikke, at slig en hoppe paa fem og tyve aar er ligesaa udkjørt som Kristen husmand og endnu mer tilaars end din far, — endda jeg tager til at trætne, jeg ogsaa nu, merker jeg. End om nogen havde drevet Kristen husmand eller mig med svepen opover bratte bakken?» 21

Jeg har aldrig glemt den milen og de ordene. Stundom, naar jeg ser et stakkars gammelt kræk ligge og slide i modbakkerne paa et urimeligt las, ser jeg med engang gamle Kristen husmand for mig, eller jeg husker min fars langsomme skridt opover bakkerne hin sommerkvelden. Da hænder det, at jeg gaar hen og godsnakker med kjøregutten og hjælper ham at kaste af og tage lasset i to vendinger.

«Gullik» og ulvene.

21

(Hvad her er meddelt i omarbeidet skikkelse, har tidligere været indlemmet i fortællingen «Tordenskjold» af Nordahl Rolfsen. Hvert eneste træk er fuldkommen overensstemmende med virkeligheden.)

I gamle dage var her tæt med ulv her i landet; de kom fra Nordmarken lige ind paa Kristiania, og en trængte ikke at gaa saa langt som til Grefsenaaen for at møde dem en knagende vinternat. I Ringeriks-skogene var de saa dristige, at de hopped lige op i slæden og tog hunden, som sad i dumpen. I Nordland gik de lukt ind paa stuevæggen. Deroppe hændte det, som I nu skal faa høre, for omkring femti aar siden. En af de gutter, som var med, kan bedst sige, hvordan det gik til; — han er nu mellem femti og seksti, dengang var han en syvaars gut. Han fortæller:

«Vi havde en hund, som hedte Gullik, — far havde kjøbt den af en fin, som hedte slig, — og mage til uvørent dyr skulde du ikke have set, hverken nordenfjelds eller søndenfjelds.

Denne Gulliken var ulvene efter baade sent og tidlig; for vel er ulven af hundeslegt, ved du; men frænde er frænde værst, heder det i eventyret, og 22
naar ulvene kan æde hverandre, og det gjør de sommetider, saa kan de sagtens æde et søskendebarn.

Støt og stændig lusked de efter ham lige ind paa udhusene. Men det var gut, som vidste at greie sig, det!

En dag i vaarbløden staar Hans, gaardsgutten vor, og hugger ved i vedskjulet. Da faar han høre Gullik gjø saa ildsint, at han skjønte, ulven maatte være paaferde.

Gutten sparked træskoene af sig og for afsted i snevellingen med øksen i næven. Han var ikke kommen to hundrede skridt hen paa jorden, før han fik se Gullik midt i en ulvering. Der var tre stykker om ham; men han hug og bed til alle sider, og da gutten kom, og vargene fik øksen lige over snuden, satte de tilskogs. Hans gav sig til at klappe hunden og godsnakked med den; men han vidste ikke ordet af, før den var væk mellem hænderne paa ham; han blev staaende rent haandfalden og glo: der fløi Gullik bent ind i skogen efter ulvene.

Gutten blistred og sprang, og sprang og blistred; men tilslut saa maatte han give sig. Det røg af ham, saa sved var han; men fødderne var saa valne, at han næsten ikke kjendte dem. Han vassed hjemover paa sokkelesten i sneslafset. «Den lille finnetraven! kom han bare levende hjem, saa skulde jeg rundjule ham slig —»

Han skifted sokker og skulde til at hugge ved igjen; men netop som han havde løftet øksen, stanser han; Gulliks smaa finneøine gløtted frem lige ved kubben; han havde paa et hængende haar kløvet skallen paa hunden. Han slængte øksen. «Skrubbekjæft og økse-egg — han vører ingenting, den karen!» sagde han. Gullik stod bare og risted felden og sendte af og til en liden blodflek hen paa skjorteærmet til Hans. Det var, ligesom han vilde sige: «Nei, det nytter ikke med mig!»

Engang havde han nær gjort en stor ulykke, denne samme Gulliken.

Det var en vinterdag i 1841; jeg var ikke store karen den gangen; men jeg mindes det godt. Far var paa handelsreise, som han næsten altid var,

og de andre mandfolkene paa gaarden var paa fiske; det var bare vi børn og tjenestejenterne, som var hjemme hos mor. Den dagen, jeg snakker om, 23 skulde vi hen til naboen, en fjerdingsvei borte, — det var noget, mor havde lovet os i lang tid. To langslæder kjørte frem for døren; kokkejenten styrte den ene, budeien den anden. Et par stole var surrede fast paa slæderne, og der skulde vi sidde. Jeg kom op paa mors fang, og veslebror, som var puttet ind i en stor fodpose, blev sat i den forreste slæden hos husjomfruen og budeien.

Gullik vilde vi ikke have med, den lokked bare ulvene til. Den blev stængt inde i borgstuen, og døren blev forsvarlig læst. Men vi var ikke mere end vel komne ud af gaarden, før vi havde den i hælene paa os. Den havde rendt hovedet imod ruden; — der var en blodig flænge over panden.

Jenterne skjendte og trued, at den skulde gaa hjem igjen; men det nytted ikke; ingenting nytted med det dyret. Den løb ganske rolig midt imellem slæderne, og alle de rap, den fik, saa moned det ikke.

Vi var komne omkring halvveis; da braastansed hestene og skalv: der sad fire ulve paa rad tversover veien og ventede paa os. I næste øieblik bar det afsted i susende trav, og ulvene skvat tilside. De lod den første hesten komme forbi; det var hverken hestene eller menneskene, de vilde have, de feige bestene; — det var Gullik, det gjaldt. Men denne gang havde han saa godt følge, syntes han vel; han var endda modigere, end han pleied, — han bed, og han bed, — hestene traved og traved, og nærmere og nærmere kom vi til folkehjælp.

Du synes kanske, det er urimeligt, at ikke fire ulve straks gjorde det af med en eneste hund? De var lidt usikre af sig, ser du; havde vi været paa is eller aaben mo, kunde det set galt ud for os allesammen; men vi kjørte gjennem en skog, og i skogen er ulven aldrig tryg; den ser snarer og farer bag hvert træ.

Rædde var vi nu alligevel; kokkejenten græd og slog med tømmerne, jomfruen skreg, som om de alt havde tænderne i hende. Hun gik saa rent fra vettet, at hun lod posen med brormand glide ned i slædebunden. Ret som det var, tørned hendes slæde mod en furustub, og posen skvat ud og midt ind i ulveflokk.

Mor saa et glimt af den, da den for. Hun reiste sig op i slæden, hun var 24 stiv og stum af angst.

Men den, som hverken var stum eller stiv, det var budeien. Hun satte ud af slæden; hun havde ikke andet end en paraply i haanden; men hun var, som hun var styren; hun ænsed ingenting, stak vargene i øinene, sparked dem over snuderne, hujed og brølte, til de virkelig lusked væk. Saa trev hun fodposen, — det, som var igen af den: den var tom.

I det samme skreg jomfruen igjen, — hun havde tydelig kjendt noget, som kneb hende i benet; det var veslebror, som itide havde krøbet ud af posen og nu laa og legte sig under stolen hendes.

ANDEN DEL.

Nord i skogen.

27

(Efter Sigmund Brestessøns saga.)

Det er snart tusen aar siden. Gutterne var dengang længer fremme i al slags idræt, end de er nu, og mangelen tolv-fjorten aars gut var næsten som en voksen kar. Sigmund og Tore hedte to gutter fra Færøerne, som begge havde mistet sine fædre for fiendehaand. Siden var de komne til Norge. Da de fik høre, at Haakon Jarl var kommen til riget, vidste de ingen bedre raad end at søge til ham, om de kunde naa saa langt; de mente, at de vilde faa nogen hjælp af ham, siden deres fædre havde været hans mænd. De var i Viken dengang og gik derfra til Oplandene og over Hedemarken nordover til Dovrefjeld. Did kom de mod vinternat, og det tog alt til at sne og vintres paa deres vei. Alligevel gav de sig uvittig ud paa fjeldet, for vild og laa ude i flere døgn uden mad. Tore var den ældste; han var fjorten aar og to aar ældre end Sigmund, men han havde mindre kræfter. Han lagde sig fore og sagde, at han orked ikke mere; Sigmund maatte bare lade ham være og se at finde frem til bygden. Men Sigmund svarte, at enten skulde de begge komme af fjeldet eller ingen af dem. Saa lagde han Tore paa ryggen og bar ham. Det tog nu til at bære nedover; men da var det rigtig smaat med dem begge to. Om kvelden fandt de en dalholding paa fjeldet, gik efter den og kjendte omsider lugten af røg. Straks efter fik de se en gaard; de gik ind i stuen og fandt der to kvinder — mor og datter. De tog venlig imod gutterne, drog klæderne af dem og gav dem tørre paa, satte mad for dem, gjorde en god seng istand til dem og lod dem lægge sig. Manden var ude, da de kom; om morgenen sagde han til dem, at de gjerne

28

kunde hvile sig der en dags tid, om de saa syntes; det vilde de gjerne. Næste morgen sagde han, at de gjerne kunde blive der om vinteren, hvis de ikke havde nogen bedre raad, og de saa gjorde; og da den første sommerdag kom, saa sagde han, at de godt kunde blive, til de blev voksne. «Men én ting vil jeg vare eder for,» sagde han; «i den skogen, som ligger her nord for gaarden, maa I ikke gaa.» Det lovede de.

Ikke langt fra gaarden var et tjern; did gik bonden med dem og lærte dem at svømme. Saa var de i skudbakken og lærte at skyde med bue. De skjønte snart, at fosterfaren var en stor idrætsmand. Han kaldte sig Ulv. De blev der nu i tre aar, og Sigmund var da femten aar og Tore sytten aar. De blev flinke i alle idrætter, mest Sigmund.

En dag om sommeren sagde Sigmund til Tore: «Hvad kan hænde os, om vi gaar der nord i skogen?» «Det har jeg ikke lyst at friste,» sagde Thore. «Jeg vil gaa,» sagde Sigmund. «Ja, saa gaar jeg med,» sagde den anden, «men du ved, hvad fosterfar har sagt.» De gik nu afsted, og Sigmund havde en vedøkse i haanden. Da de kom ind i skogen, fandt de en fager rydning. Det varte ikke længe, før de hørte stort brag, og snart kom en urimelig fæl bjørn labbende imod dem. Det var en stor skogbjørn, ulvgraa af let. De løb nu tilbage samme vei, som de var komne; stien var trang, og Tore løb foran, Sigmund efter. Lige i hælene paa ham var bjørnen, som brød sig frem igjennem skogen, saa kvisterne knaged og brak paa siderne af ham. Med et løb Sigmund til side ind imellem træerne og bided, til bamsen kom lige ud for ham; da hug han til ham med begge hænder midt imellem ørene, saa øksen gik ned i hovedet, og dyret faldt forover. Der var ikke gnist af liv i den. «Nu skal vi se at faa karen op,» sagde Sigmund. De gjorde saa og satte forlabberne ind imellem kvistene, saa den ikke kunde falde. Saa stikker de en kjevle ind i munden paa den; nu staar den og gaber, og saa gaar de hjem. Fosterfaren gik just og ledte efter dem. Han var ikke meget blid og spurgte, hvor de havde været. Jo, de havde nok været der, de ikke skulde. «Var bjørnen efter eder?» «Ja.» «Saa skal det nu ialfald blive sidste gangen; jeg har ikke trøstet mig til at give mig ikast med det udyret, men nu vil jeg friste,» sagde han. Ulv gik ind og tog et spyd og løb til skogen, Sigmund og Tore efter. Fosterfaren ser snart bjørnen, løber til og stikker spydet igjennem den. Den faldt. Men da saa han paa den. «Den har nok været dræbt en gang før, denne her,» sagde han. «Hvem har

gjort det?» «Det er ikke mig!» sagde Tore. «Er det dig, Sigmund, saa blir det ikke dit sidste manddomsverk.» Det blev det heller ikke.

Viken, bygderne omkring Kristianiafjorden.

Sven Duva*).

29

(Efter J. L. Runeberg.)

Sven Duvas fader var sersjant; men nu var haaret hvidt,
nu var det slut med skud og strid, nu var han arm og slidt.
Nu baled han med pladsen sin og fik sit brød af den;
i barneflokken var der ni; den yngste, det var Sven.

Om gubben havde mandevet, og om han havde nok
at dele med — det ved jeg ei — til slig en barneflok;
men sikkert har de andre faat for meget; for tilslut
saa blev der ingenting igjen til Sven, den sidste gut.

Han vokste, gutten, ligevel, blev herdebred og sterk,
han brød og bændte, var ei ræd det værste trælleverk;
ja, han tog i, og han gik paa, — saa har jeg hørt fortalt;
han gjorde gjerne alleting, men gjorde alting galt.

Saa kan ei nogen undres paa, om faren tog paa vei,
og om han spurgte tit og traat: «Hvad skal der bli' af dig?»
Paa denne visen gnaged han, til sønnens taalmod brast,
og han tog til at tænke selv — foruden kløgt og hast.

Da saa den gamle krigsmand kom en vakker dag igjen
og sutred paa sit gamle vers: «Hvad skal du bli', du, Sven?»
saa kvak han rent, da han fik svar, og han blev rigtig flad,
da Sven, han lukked flabben op og svarte: «Jo, soldat!»

Men gamlingen, han kom sig snart og saa paa ham og lo:
«Din bytting skulde faa gevær og bli' soldat; ho, ho!»
«Ja,» mente gutten, «hjemme faar jeg ingenting istand;
kanske det mindre kunstigt er at falde for sit land.»

Da, siges der, blev øiet vaadt paa guttens gamle far;
men Sven han traved, til han fandt, hvor regimentet var.
Han holdt sit maal, og han var frisk; de spurgte ikke mer,
og uden krangel fik han sig gevær og bandoler.

Saa skulde han faa folkeskik og lære exersis,
og moro var det, det er vist, at se hans sæt og vis;
ja, korporalen skratlo, han, han skratlo, og han skreg;
men hans rekrut var lige stø i alvor som i leg.

En mere stø og strævsom kar ei nogensteds du fandt;
han stamped, saa at marken skalv, og gik, saa sveden randt;
og høire om og venstre om, det fik han sagtens lært,
men aldrig vendte han sig did, hvor han blev kommander't.

Sit «hvil gevær», det kunde han, «ved foden» ligesaa;
og alle haandgreb kjendte han og syntes at forstaa;
men raabtes: «Presenter!» saa fældte Duva bajonet,
og ved «gevær for fod!» fløi hans paa akslen lige let.

Og menig mand og offiser, de syntes, at det var
en rigtig raring, denne her, en snodig kongens kar;
men han gik trygt sin jevne gang med tyk og taalsom hud
og ventede paa en bedre tid, — og saa brød krigen ud.

Da spurgte de med skjellig grund, den dag de drog afsted,
om Duva havde saapas vet, han kunde være med.
Han ænsed ikke snakket, Sven; for gutten vilde slaas;
tilslut han greide sagen slig: «Saa gaar vi hver for os.»

Gevær og ransel fik han dog beholde, ogsaa han,
var madsvend, naar de havde hvil, soldat i stridens brand,
og han gav mad, og han gav hug, bestandig stø og stil,
og aldrig kaldte de ham ræd, men tullet stundomtil.

Tilbage rykte Sandels' hær, og russen trængte paa;
nu bar det unda fod for fod langs bredden af en aa.
Et stykke frem paa hærens vei der var en stokkebro;
der laa en liden forpost der, den laa i bedste ro.

31

Den skulde stille veien lidt; nu laa den lunt i ly,
kun tyve mand, og havde langt til skud og vaabengny.
Den holdt sig i en bondegaard og aad og drak i fred
og lod Sven Duva lage til; for han var ogsaa med.

Da saa de Sandels' adjutant, han sprængte som et lyn
og jaged paa en skumsvedt hest udover bakkens bryn.
«Til broen, gutter,» raabte han, «for Guds skyld i gevær!
for vi har spurgt, at fienden vil over elven der.»

«Hr. løjtnant,» sa' han saa til den, som førte troppen an,
«bryd broen, om De kan; hvis ei, saa slaas til sidste mand!
Vor hær er solgt, om fienden her slipper i vor ryg;
De skal faa hjælp af Sandels selv, nu kommer han, vær tryk!»

Han fløi tilbage; just saavidt de rak til broen ned,
da blinkede det paa bakkerne bag elvens anden bred;
og fienderne tyndedes og tætnede, og det smald:
den allerførste salve alt blev otte finners fald.

Da var det strengt at holde stand, og ingen vilde frem;
endnu en byge, og de saa, nu var de bare fem.
Da fulgte alle, da det lød: «Gevær i haand, retræt!» —
da gjorde Sven det galt igjen — han fældte bajonet.

Og vende ryggen, ja det gik nu bare saa som saa;
istedenfor at lunke væk saa stormed karen paa.
Paa broen stod han bred og tung og tryg paa gammel vis,
han vilde lære hvemsomhelst sin bedste eksersis.

Han trængte ei at vente stort, før han fik syne den:
I næste stund var broen fuld; de stormed frem mod Sven.
De rendte paa, mand efter mand; men alle fik besked
om høre om og venstre om og stupte ende ned.

At kaste denne kjæmpekar, det var nok ingen raad!
og altid maa den nærmeste som skjold og verge staa;
men argere blev fienden, jo flere gutten vog,
da sprængte selve Sandels frem og saa, hvor Duva slog.

32

«Bra, bra,» han raabte, «bra, hold ud endnu en kort minut!
slip ingen over broen, du! hold ud, min kjække gut!
Det kan man kalde en soldat, saa skal en finne slaas;
Frem, gutter! frem og hjælp ham, frem! han der har reddet os.»

Og nu blev kampen strid og hed, men slukned inden kort,
og russerne de vendte om og drog sig langsomt bort;
da alt var stilt, steg Sandels af og kom til stranden ned
og spurgte efter ham, som stod paa kloppen her og stred.

Man pegte paa Sven Duva da. Han havde endt sin strid;
han havde kjæmpet som en mand, og nu var fredens tid;
der laa han, som han blundede og hvilte paa sin leg;
han var ei mere tryg end før, men meget mere bleg.

Og Sandels bøiede sig ned; — da saa han, hvem det var;
han saa ham ikke første gang; det var en velkjendt kar.
Men under barmen, der han laa, var græsset rødt af blod;
han havde faaet sig et skud tæt under hjerterod.

«Den kuglen vidste, hvad den tog, og hvad den lod gaa fri,»
 saa talte generalen blot, «den vidste mer end vi;
 den lod hans pande bli' i fred, thi den var tom og arm,
 og holdt sig til, hvad bedre var: hans ædle, tapre barm.»

Og disse ord, de spredtes snart i hæren vidt og bredt,
 og alle syntes overalt, at Sandels havde ret;
 thi det var sandt og sikkert det: med tanken var det smaat;
 et daarligt hoved havde Sven; men hjertet, det var godt.

*) Den navnkundige finske digter Runeberg har tegnet en række billeder fra krigen om Finland i 1808, mellem Sverige og Rusland. Dette er et af dem.
 Sandels, general; senere statholder i Norge. — Retræt, tilbage!

Skytteren og barnet hans.

32

(Frit efter P. K. Rosegger.)

At der er en slags dyr, som heder hjort, det ved I alle; at der er en slags hjort, som heder rensdyr, ved I endnu bedre; men at der er et dyr, som heder raadyr, det ved I kanske slet ikke.

Raadyrene holder sig længere sydpaa. De gemmer sig helst i skogen; 33
 trygge er de ikke der heller, for skytteren er efter dem; han kjender veiene deres og liggstederne; han smyger ind i furuholtene; han bryder benvei i skogen og sender dem kuglen i bringen.

Langt syd i landene, høit oppe i en fjeldli bodde en fattig kulbrænder. Han havde en stor barneflokk, og det moned lidet, hvad milen kunde give. Tigge vilde han ikke. Naar de sulted hjemme, gik han paa skytteri. Skogen var ikke hans, dyrene heller ikke, og der var stor straf i loven; men han stelte det slig, at der bare var to, som fik vide om det: han, som skjød, og den, som blev truffen, og de snakked ikke om det, nogen af dem.

Saa var det en vinterdag henimod kvelden. Konen hans laa syg, og den ældste datteren var nede i bygden for at faa en skvæt melk. Skytteren stod i døren. Sneen lyste op i skumringen, og ovenfra faldt de bløde sneflokkene tættere og tættere. Han rakte haanden ud og tog imod; naar barnet kom hjem, vilde han ud, det var ikke vanskeligt at finde dyr i dette veiret.

Kvelden kom, og natten kom, men barnet kom ikke. Nu var det blevet ren snekave; faderen tænker ikke mere paa dyrene; han blir ræd for barnet sit. Han holder af dem alle, men mest af hende; hun er kjæledæggen endnu, endda hun er den ældste; hun er tolv aar, men hun heder ikke andet end Tulla derhjemme.

Hvor blir hun af? Hun kjender hver sti og hvert stup; men det er ikke greit at skjelne dem nu i mørket.

Faderen tog trøien paa og gik ud. Han raabte og ledte og ledte og raabte, til han blev blind af snedrysset; det var ikke mere, end at han klared at komme hjem.

Næste dag var de rent indesnedde hos kulbrænderen. De trøstede sig med, at Tulla var i god ro nede i bygden. Men da det endelig var saa fremkommeligt, at han kunde række derned, fik han spurgt, at hun var gaat hjem straks, samme kvelden hun havde faat melken. „Saa ligger hun i snefonnen,“ siger kulbrænderen, og han gaar fra gaard til gaard og beder, som han aldrig har bedt noget menneske, at de skal være med at lede efter barnet.

Den anden dag om kvelden fandt de hende. Nede i en klev, hvor furuen stod saa tæt, at sneen ikke naadde ned, dernede paa det tørre baret sad hun. Men hun havde ikke været alene, — hun havde siddet midt i en flok med raadyr.

Hun havde raaket ned i kleven, og da hun ikke kunde greie det længer, krøb hun i ly under furutaget. Bedst som det var, kom der en flok med raadyr³⁴ didned, gamle og unge; de snused paa hende og saa paa hende med sine store øine; hende var de ikke rædde for. De blev derned og gnaged paa træerne og slikked hverandre og var ganske som tamme. De havde ligesom vinterhus derinde under furuerne.

Næste dag var snetaget saa tykt, at det var rent mørkt; hun drak af melken, som hun skulde hjem med, og puttede sig ind imellem dyrene for ikke at stivne af kulden, men tilslut skjønte hun, at hun ikke kunde klare det længer, og saa prøvede hun at lægge hovedet paa et af raadyrene. Da reiser det sig braat og springer op; de løfter hovedet allesammen, de spidser ørene, og i vilde sprang bryder de igjennem tætte skogen og farer afsted.

I samme stunden stod faderen hos hende. Han tog hende paa armen og bar hende hjem. Men da han hørte, at det var skogens dyr, som havde varmet hans barn og reddet livet hendes, da tog han børsen og fyrte den af i luften: der kom ikke ladning i den mere.

Fædrelandssalme.

34

(Af J. L. Runeberg.)

Du Herre, som er sterk og stor,
du verge vore fædres jord!
Vær du vort skjold i fred og strid,
i sorgens og i glædens tid.

Her ser vi, hvad os huger bedst,
her har vi, hvad vi elsker mest;
det land ei findes fjern og nær,
som er for os, hvad dette er.

Her var jo vore fædres bo
og deres arbeid, kamp og tro;
her fik vi huset efter dem
med samme liv og lod og hjem.

Og vore børn! Her skal de gaa
paa vore veie frem og faa,
hvad vi har havt, hvad vi har set,
og be' til Gud, som vi har bedt.

Ja, skjerm, o Gud, vort kjære land
fra fjeld til fjeld, fra strand til strand,
sænk over det din milde vagt
lig sommerdug, paa roser lagt.

35

Du verne og velsigne hver,
 som er det tro og har det kjær;
 men den, som øde vil dets fred,
 ham slaa du i din vælde ned.

Lad det faa bli' og være dit
 og være trygt og være frit
 og rigt paa raad og kjærlighed
 og lad din aand faa være med.

Du løfted det af mørke op
 som blomsten af en lukket knop;
 til sidste stund du, Herre Gud,
 lad det i lys faa vokse ud.

Men lyset er dit eget ord,
 en sol for himmel og for jord;
 lad den i al sin glans faa staa
 og aldrig mere fra os gaa.

Tordenskjold.

35

(Gjenfortalt efter forskellige kilder.)

Før i tiden havde bygutterne næsten ligesaa god plads som gutterne paa landet. Gaderne var deres legeveld, og der sloges de; tit mødte de flok imod flok.

Hvem der var høvdinger i disse gutteslagene, er ikke blevet opskrevet; men en er der, som mindes endnu, skjønt det snart er to hundred aar, siden han gav juling og fik juling paa Trondhjems gader. Naar han kom farende om hjørnet med tampen sin i haanden og med en guttestim bagefter, stod folk stille og spurgte: «Hvem er det?» Og naar gutterne fra den andre flokken, som han havde jult, kom hjem med klæderne i filler og næserne i blod, stod mødrene deres ude i gadedøren og tog imod dem:

«Hvem har gjort det?»

36

Og moderen tog tøiet paa og gik til raadmand Wessel og klaged paa hans søn. Naar Peter saa kom hjem om kvelden, fik han selv juling, skikkelig ogsaa — faderen havde været sjømand, før han blev raadmand i Trondhjem. Gutten gik tilsengs med svie i ryggen og nedover; men det han tænkte mest paa, da han lagde sig, og det han mindtes bedst, da han vaagned, det var, at han havde vundet paa de andre gutterne, og saa begyndte han forfra igjen. Han var ikke til at bidsle og ikke til at holde hel. Saa fik han et par skindbukser; men da satte han sig bare paa slibestenen og lod den gaa rundt. Læse vilde han ikke; saa kom han i skrædderlære. Det var et stort sprang for raadmandssønnen; for skrædderne var langt nede i leksen den gangen, og Peter syntes vel, naar han sad der paa bordet, at han var kommen baade for høit og for lavt. Han sad der nu en stund ligevel og tog sin juling; men en vinterdag, han var ude med mesteren, støbte han sig en af de kugler, som der ikke var trangt om i Trondhjem: han laged sig en snebal, dypped den i rendestenen og satte den lige i nakken paa skræddermesteren. En stund efter løb han af lære.

Undertiden har han vel været harm baade paa faderen og sig selv. Duede han da slet ingenting? Naar han kom nedover Munkegaden med et par bukser paa armen, saa stod han vist stille af og til og saa udover sjøen. Han havde brede Trondhjemsfjorden lige for sig, snart blank og blaa, snart flygende hvid. Der var anden gust der end i skrædderstuen; og slig plads der var! De maatte kunne ligge paa række og rad derude, skude indved skude; og saa Munkholmen midt i. Der skulde ingen fiende smætte forbi der.

I eventyret gaar Askeladden til kongen. Han gik ikke til kongen, Peter Wessel; men kongen kom til Trondhjem. Han hedte Fredrik den fjerde dengang og raadde baade for Danmark og Norge, og det var i 1704, at han kom til Wessels fødeby. Gutten kunde da være en fjorten aar, — han er født i aaret 1690. Han var nu barber; men det er ikke rimeligt, at han har raget mange hager i de dagene ialfald; han har havt det for travelt. Først maatte han op til fæstningen og se, naar kongen kom og kommandanten gav ham nøglerne til porten; saa skulde han hen til generalen, som kongen bodde hos, og se om han kunde faa et skimt af ham; saa maatte han staa udenfor kirken, mens kongen hørte bispens præke. Saa var der mønstring, og der maatte han være med; saa var der en soldat, som

havde druknet sig, fordi han havde mistet bandolerremmen *; det maatte han have greie paa; saa skulde kongen. ud til Munkholmen; den dag har Peter vist kapret sig en jolle for at se kongen tilsjøs. Han vidste ikke meget, men hvem der havde siddet fangen paa Munkholmen, det vidste han; han havde selv set ham; det var Griffenfeldt. Han havde jo været vintapperson, han, og ligevel blev han den mægtigste mand i landet næst kongen; men saa gik der stygge folk imellem og satte ondt for ham, og saa skulde han halshugges, men saa kom han til Munkholmen isteden. Og Peter Wessel har sagt til sig selv, naar han tænkte paa dette: «Det skulde ikke have hændt mig; jeg havde gaat til kongen gang paa gang og sagt, at det var løgn, og sagt det slig, at han trodde det.»

Da kongen reiste, var Peter Wessel væk; da kongen kom til Kjøbenhavn, var Peter Wessel med. Det var som et eventyr. Han var nok bleven gode venner med en af tjenerne i kongens følge; det var vel nu, som det var siden: naar han bad om noget, var det ikke let at sige nei, han var ikke god at staa imod, hverken for fiender eller venner.

Peter Wessel skriver til kongen. Nede i den store byen saa det leit ud for gutten. Han stod der blottende alene; men da tog kongens skriftefader sig af ham; han hedte Peder Jespersen og havde ogsaa gaat i skole i Trondhjem; men han havde nok læst bedre over, han. Der var Peter en god stund; men han vilde høiere op og længere frem. Saa skrev han til kongen. Han vidste ikke, hvorledes han skulde bogstavere; men meningen i brevet var ikke til at tage feil af: han vilde blive sjøkadet. Det maatte kongen endelig hjælpe ham til «af sin høie naade og miskundhed», saa skulde han al sin tid tjene kongen med liv og blod, «tro, aarvaagen og flittig efter al yderste kraft og evne.» Kadet blev han nu ikke med en gang; men han kom da tilsjøs og det med et af kongens handelsskibe. Da han kom hjem, skrev han igjen, og det baade en gang og to gange og tre gange; saa fik han det, som han vilde. Det var ikke for munderingens skyld, han vilde blive kadet; men han kunde ikke nøie sig med at være paa handelsflaaden, den karen; han vilde være med, hvor der var baade krudrøg og sjøsprøit, han vilde friste eventyr, den Askeladden, som kunde spørges over land og strand, og han trængte ikke at vente længe. I 1709 blev der krig med Sverige; det var den store nordiske krig, og den krigen gjorde Wessel til den mest navngjetne sjømand, som Norge har havt.

38

Han var en nittenaars gut, da han fik sin første skude paa 4—5 kanoner; men han steg og han steg, og før krigen slutted, var han admiral. Han var ikke mer end tredive aar, da han døde; men det er, som en stor digter siger om ham: naar en hører om alt det, han fik gjort, skulde en tro, han var en gammel mand. Her faar vi nøie os med en og anden daad, som kan syne hvad to der var i karen.

Wessel og den engelske kaptein. I slutningen af juli 1714 havde Wessel en hed kamp oppe under Norge. Det var med en svensk fregat, som havde en halv snes kanoner mere end han selv. Først seilte de side om side i halvfjerde time og klemte løs paa hverandre uafadelig; saa vilde svensken smygge unda i kveldskumringen; men Wessel var efter ham og tog paa ham igjen; mørkeste natten sakked han lidt af; han vilde bøde og stelle paa riggen, saa han kunde være klar, naar dagen kom. Klokken seks var han færdig. Nu var der sigte at faa, og nu var der magt i kuglerne, ja i fiendens med. De bored sig igjennem seilene, de smældte mod rær og master og sider. I mere end tre timer stod dette paa; saa pusted de, og svensken vilde unda igjen; men Wessel holdt sig passe nær; han havde ikke tænkt at slutte endda. Han bare hvilte sig en stund, saa tog han til at tordne igjen, og han havde vel vundet ogsaa, er der von, havde ikke krudet sluppet op for ham paa slutten. Saa sendte han en trompeter over til fienden. Han skulde hilse og sige, at Wessel var lei over, at han maatte lade fregatten slippe denne gangen; men han haabed, de skulde mødes igjen, naar han havde mere krud, og saa skulde han spørge, om kapteinen ikke vilde komme ombord til ham og drikke et glas vin. Kapteinen var en engelskmand; han var en rigtig sjøgast, som kunde staa lige godt for skjemt som for skud. Han takked for bud og hilsen og bød Wessel til sig igjen; han havde nok krud, sagde han, men ikke mere, end han selv trængte. Siden, da skibene var komne ganske nær hinanden, steg han op paa skansen og drak Wessels skaal. Saa drak Wessel hans, og hurra blev der raabt for dem begge to. Dermed skiltes de.

39

Men nede i Danmark havde Wessel fiender, som ikke var saa villige til at drikke en skaal for ham; — de misundte denne sjøgutten, som var kommen saa fort frem; de sagde, det var bagvendt at slaas med sin overmand og sætte skib og sjøfolk paa spil og saa tilslut staa og drikke skaaler med fienden. Wessel kom under krigsret. Hvorfor havde han ikke

trukket sig tilbage, da han saa, det var en overmand? Wessel svarte, at han havde været ude for det, som værre var; heller ikke vidste han, hvor det stod, at han skulde rømme for en slig en. Saa var det usømmeligt, blev der sagt, at han havde løbet op paa siden af fienden og drukket fred med ham. Ja, men først havde han trakteret ham med anden kost; det bedste han havde lært. Kongens fregat havde lidt stor skade, sagde de. Ja, det kunde han ikke negte; kanonen gjør skade, der den træffer; det er slig laget, det redskabet, og han kunde ikke forbyde fienden at skyde, hvis han ikke vilde være en stakkar. Men den første mand i flaadens styre, admiral Gyldenløve, var paa Wessels side, og kongen selv holdt af ham. Han blev kaldt op til kongen. Kongen stod i den store salen sin; alle de fineste og fornemste stod i ring omkring ham, og det lyste og lavede af al stasen, hvor en snudde sig. Peter Wessel gik lige fast og freidig opefter det blanke gulvet, bent frem imod kongen. De skuled efter ham, de fine hoffolkene; nu fik han vel en skikkelig skrabe, denne matrosgutten, som ikke var mer end fireogtyve aar, og som alt var bleven kapteinløjtnant paa flaaen. Men det gik nok ikke saa vel den gangen; kongen gik selv imøde med Wessel og roste ham og gjorde ham til virkelig kaptein.

Om natten i Østersjøen. Den dansk-norske og den svenske flaaede havde 40
 kjæmpet med hinanden i Østersjøen. De to svenske orlogsfartøier «Øsel» og «Gotland» var saa medtagne, at de maatte søge havn, hvor de først kunde finde den. Wessel holdt det gaaende mellem begge flaaerne, og alt som mørket vokste, øged han seil og kom nærmere og nærmere ind under de svenske krigsskibe; han vilde se, hvad skade de havde lidt. Han førte «Hvide Ørnen», som han havde taget fra svenskerne. Denne gang skal vi lade en svensk offiser, som var ombord paa «Gotland», fortælle om ham.

«Da vi om kvelden kom midt for Bornholm,» skriver den svenske offiser, «fik vi øie paa et skib; vor kaptein saa i kikkerten og sagde, at det var fregatten «Hvide Ørnen», som ikke havde sin mage til at seile. «Han der hilser paa os inat,» sagde kapteinen. Saa sagde jeg: «Det er rent uraad, at han skulde kunne finde os i aabne sjøen i belgmørke.» Men kapteinen svarte: «Om mørket var aldrig saa tæt, og natten to gange saa lang, saa finder han os endda.» Straks efter solefald blev det svær storm; vore skibe gik side ved side, og om natten kom «Hvide Ørnen» lige paa «Øsel». Kapteinen paa «Øsel» hedte Sjøstjerna. Han tog raaberen og raabte, men

den danske (Wessel) ventede med svaret, til han kom klods ind paa Sjøstjernas skib; da sagde han paa svensk: «Godaften, kjære bror; jeg skal hilse dig fra admiralen; han beder, at du ikke skal seile længere fra flaaen, end at du har ham i sigte.» Da svarte Sjøstjerna: «Er du ven, saa sak agterud, jeg kjender ingen bror i mørket.» Men den danske svarte igjen: «Kjender du mig ikke, saa skal du minsandten faa lære mig at kjende!» Og saa seilte han paa ham; ude paa baugsprydet havde han sin baadsmand, som hug flaget af og tog begge skibsløgterne væk; siden lagde han bredsiden til og brugte kanonerne langskibs paa «Øsel», saa at han skjød agterspeilet i bare filler».

«Øsel» flygted; herom skriver Wessel selv: «Jeg talte til ham, at han gjorde som en stakkar og bengelstjerne og ikke som en sjøstjerne, naar han kunde løbe slig og ikke vilde staa for en undermand. Men det hjalp ikke, hverken det eller andet, som han maatte høre, og som var endel haardere.»

Dynekilens. Det var ikke for megen hæder, naar kongen i 1716 gjorde ⁴¹ Peter Wessel til adelsmand. Han fik navnet Tordenskjold. Var det meningen, at han skulde være et skjold for land og rige og tordne for fienden, saa gjorde han snart skjel for navnet.

Dengang raadde Karl den tolvte for Sverige. Han var en utrolig tapper mand, en vaagehals til at gaa paa, sen til at vige. I juli maaned samme aar, som Wessel var bleven adelsmand, laa Karl med sin hær i Fredrikshald. Han havde taget byen; men borgerne stak den i brand; og saa skjød de paa kongen og hans folk fra Fredriksten, fjeldfæstningen dernede; det var den, kong Karl vilde have, for havde han Fredriksten, saa havde han nøgelen til Norge med. Han skulde nok klare det, mente han, naar han bare fik alle de ladninger med krud og kanoner og alt sligt, som var under opseiling fra Gøteborg. De var næsten fremme. De laa lige under grænsen,* vel gjemte inde i Dynekilens havn og vel vergede af kanoner, krigsfartøier og 4000 soldater. Men udenfor paa havet krydsed Tordenskjold med sine skibe som en jagende ørn. Han slog ned i Dynekilen. Der var trangt at slippe ind; et par steder var der saa smalt, at det var med nød, skibene kunde komme igjennem. En anden vilde kanske have tænkt: At gaa ind her, det er jo som at gaa ind i et haigab; en slipper aldrig ud igjen. Men Tordenskjold lod det staa til, han; i dagningen den ottende juli stod han ind igjennem

skjærgaarden. Selv førte han «Hvide Ørnen». Han raabte over til løjtnant Grib paa «Vindhunden»: «Den svenske kommandøren skal nok holde gjestebud for flaaden sin, har jeg spurgt. Skal vi være med ubudne?» Jo! Grib havde lyst, bare han fik lov; jo før des heller. Klokken halv otte var de paa skudvidde; og de selvbudne gjesterne blev varmt modtagne, det er sikkert. Tordenskjold tiede bomstille, han svarte ikke med et eneste skud, før der var blevet saa bredt i farvandet, at de største skuderne hans kunde lægge sig ordentlig op mod fienden. Saa brændte han løs i tre stive timer. Da sagtned ilden fra svenskerne, og han rykte endnu nærmere. Han fik sin flaade helt ind paa havnen. Nu skjønte svenskerne, at deres var tabt; men de undte ikke Tordenskjold at faa den. De satte sine skibe paa land eller stak ild i dem. Det var et godt stykke arbeide at faa tag i disse fartøierne; rundt omkring hele vigen, bag hauger og huse og træer, laa de fire tusen og skjød; og skuderne selv, de var næsten værre at komme nær, nu de var folketomme, end da de fyrte: brændende lunter laa ved krudtønderne. Kugler fra land og krud ombord, det var ikke greit at gaa imellem der. Men saa var de nu ingen rædharer heller, de, som skulde gjøre det. Især er der to, som skal nævnes: Tønder og Grib. Tønder gik paa træben, men det hefted ham ikke stort. Han havde netop været med og taget de kanoner, som svenskerne havde paa holmen derinde, da saa han et lidet svensk krigsfartøi, som det røg af; han kiled didbort og gik ombord. Midt under storlugen stod en balje med brændende tjære; den fik han langet op og hev den selv i sjøen. Men da raabte han, som havde langet den: «Det er krud, skuden er ladet med; ret nu gaar vi tilveirs alle mand,» og med det samme var han oppe af lugen og nede i baaden.

Tønder blev staaende. Han rev trøierne af to matroser, dypped dem i sjøen og kasted dem over ilden, som slikked lugekarmen; saa gik han nedenunder, der stod en krudtønde med en brændende lunte to tommer fra krudet, krudtønder stod der rundt omkring, og krud var der strød over dem alle. Men han sprang ikke op, han tog rolig luntten mellem fingrene og gav den til en af folkene sine.

Siden fik han skuden slæbt ud; der var 250 tønder krud i den.

Grib var ikke mindre mand. Tæt ind under land laa der nogle svenske skuder, lige i læ af soldaterne, som dundred af al magt. Grib haled sin fregat saa nær ind under ilden, som han kunde komme; saa fik han en svær

trosse, sprang i baaden og rodde midt igjennem kugleregnet ind til det største af de svenske skibene. Kuglerne skrabed huden hans og gik igjennem klæderne; syv blev saarede; den ene døde. Var han kommen fire minutter senere, var skuden gaat i luften; nu fik han halet den ud og berget den, baade den og de andre. Det var sent paa kveld, før alt var taget, som tages kunde. Nu bar det afsted udover. De svenske kugler krydsed hverandre fra begge sider. Tvers igjennem gled Tordenskjold den lyse sommernat med sine priser. 43

I dagningen var han endelig ude; det havde været et varmt døgn, men det havde reddet Norge.

Tordenskjold og kapteinen hans. Den striden, vi nu kommer til, hører ikke til de navngjetne; men den skal ikke glemmes ligevel. Det var med en enkelt mand. Den gangen gav Tordenskjold sig, slig som en mand skal give sig: han tilgav sin fiende.

Det var i vaaren 1717. Tordenskjold kommanderte Nordsjø-flaaden. Han vilde tage Gøteborg. Did søgte altid de svenske skibene ind; for der laa de i læ af fæstninger og skydevolde. Derind vilde han; han maatte komme som julekvelden paa kjærringen; han vilde stryge over Kattegattet om natten og saa klemme paa, naar dagen sprat. Men der var trangt og grundt indefter, og de skuderne, som var fladest i bunden, maatte først og fremst være med. En af dem seilte daarlig, og derfor skulde den bedste seileren tage den paa slæbetaug over sjøen; men kapteinen lystred ikke, han var uven af Tordenskjold. Dødseileren maatte drage sig selv frem og naadde ikke de andre før klokken seks om morgenen. Da var det for sent. Fienden havde set dem og kunde lage sig til at tage imod. Næste natten fristed Tordenskjold ligevel; men han klared det ikke; han maatte drage sig unda. Det var ikke spøg for ham, dette, han, som havde saa mange fiender hjemme. En kan vide, at han var harm, og ingen kunde sige andet, end at kapteinen var skyldig til straf. Han blev ogsaa sat fast og skulde under krigsret. Men lige før havde han taget en svensk fregat, og det berget ham. Nu var Tordenskjold god igjen og skrev til styret for flaaden:

«Enhver, som kjender mig, ved, at det ikke er min lyst at føre noget menneske i ulykke, endsige den mand, som nu har vist sig at være en brav soldat, hvad jeg ikke havde trod. Jeg skriver idag til kongen for ham. Lad ham skaanes, naadige herrer, for tiltale, som bare spilder tiden for kongens

tjeneste. Nu ved jeg, at han duer til den. Giv ham løn for hans sidste daad; jeg vil holde det for en naade, som er vist mig selv.» 44

Mere modbør. Karl den tolvte vilde friste en gang til mod Norge; men han mindtes Dynekilen. Han vilde have en rigtig sikker havn tæt indunder grænsen. Nede i Strømstad blev der da ringet saa godt ind med kanoner, at det ikke skulde være greit for nogen at bryde den ringen. Der kunde da Tordenskjold aldrig komme ind. «De kanonerne maa væk,» tænkte Tordenskjold. Han prøvede en sommernat. Det var det tyngste og det blodigste, han nogen gang havde været ude for, og han maatte gjøre vendereise der ogsaa. Selv var han bleven saaret, just som han skulde storme. Saarene var ikke farlige; værre gjorde det, at hans uvenner nede i Kjøbenhavn fik taget kommandoen over flaaden fra ham. Men han var ikke af dem, som klaged sig. Han tænkte vel ogsaa, at der kom en dag imorgen med; de pleier at tænke slig, de, som dur noget; de sutrer ikke, de kiler paa igjen. Han vilde bare have det ordentlig undersøgt i Kjøbenhavn, om det var saa galt, det, han havde gjort, da han prøvede at tage Strømstad. Han fik lov at reise didned. Han kunde reist med sin gamle fregat, men han mente, at flaaden trængte mere til den end han, og saa nøide han sig med en liden farkost paa to kanoner og otte mand at regne. Under svenskekysten mødte han en fiendtlig fregat, som havde seksten kanoner. Han vilde ikke stryge flaget lel. Han laa i fire timer og fyrte med den vesle redskaben, han havde, og vidste at snu og vende skuden sin saa vel, at svenskerne ikke var god for at krøke sig fast i ham. Tilslut skjød han med tintallerkener og sligt, han havde ikke flere kugler. Den svenske kapteinen trodde alt, han havde ham, og raabte, at nu skulde han føre Tordenskjold fangen til Gøteborg. Da lagde Tordenskjold børsen til kindet: «Hverken du eller nogen svenske skal føre mig til Gøteborg,» sagde han, og saa skjød han ham ned paa flekken. Nu flygted fregatten. Men om kvelden rendte den vesle skuden sig halvfuld af vand ved den skaanske kyst. Jollen var skudt istykker, men frem vilde han. Han skjødte og bødte, saa godt han kunde, og saa kared han sig med denne fillebaaden over til Sjælland; de maatte øse hele veien for ikke at gaa tilbunds. Men det havde været en god reise ligevel; folk glemte baade Gøteborg og Strømstad og mindtes bare, at mage til mod var der ikke paa hele flaaden. Hans fiender dernede gjorde nok det, de kunde, og laged det slig, at han ikke skulde faa komme ind til kongen og 45

snakke med ham, som han pleied. Men Tordenskjold fandt raad; han sluttede ikke, før kongen havde skrevet til flaadestyret, at de skulde granske hans sag. Det gjorde de, og de svarte, at han i alle maader havde gjort ret. «Han havde snarere kunnet lastes og dømmes, hvis han ikke havde vaaget sig mod Strømstad.»

Tordenskjold melder Karl den tolvtes fald.

Det var i 1718, Karl den tolvte stod anden gang for Fredriksten. Om kvelden den ellefte desember var han ude i kugleregnet og saa paa, hvordan det gik. Han stod fremmenfor den forreste skyttergraven. Hans offiserer bad ham, at han ikke skulde staa slig; men han ænsed det ikke. Med ett tog han til kaarden, ligesom han vilde verge sig; saa faldt han sammen; en kugle havde truffet ham i tindingen.

Tordenskjold var netop kommen til Moss, da han fik høre om Karls død, og samme kvelden red han til Kristiania for at faa sikker spurning. Men til den næstkommanderende paa sit skib skrev han: «Det haster, hold skibet klart til at seile hver stund; jeg vil ikke spille en minut af føielig vind, saasom det er af stor vigtighed. Ved tager I, hvor den staar, maa tilhøre, hvem den vil; admiralen skal betale den. Skaf vand paa bedste maade. Sørg vel for alle ting, se at faa en mængde sten til ballast.» Han vilde seile paa livet løst. I Kristiania fik han fuld greie paa dødsfaldet og skyndte sig ned til sit skib. Flere dage i forveien var en anden sendt til Kjøbenhavn for at melde det; men Tordenskjold kom først. Klokken var ti om kvelden, da han kasted ankeret; men han gik bent til kongen, og han fik komme ind, endda kongen alt var i sit sovekammer. Kongen spurgte, om Fredrikshalds fæstning var tagen. «Nei,» svarte Tordenskjold, «kong Karl er død, og ikke en svenske at finde i hele Norge.» Det tog kongen slig, at han først ikke kunde tale; saa spurgte han, om det ogsaa var sikkert og vist. «Gid Deres Majestæt saa sandt vilde gjøre mig til under-admiral, som det er sikkert og vist,» sagde Tordenskjold. Han blev under-admiral.

46

Sidste daad.

Tordenskjold havde faat fuld opreisning i den svenske skjærgaard. Han tog Marstrand, baade byen og flaaen, som laa derinde, og fæstningen Karlsten, endda svensken trodde, det var uraad at gaa ind de trange

løbene, som Karlsten kunde sope med sine kugler. Da gjorde kongen ham til admiral.

Men kort efter lurte fienden sig ind paa nogle af hans skibe, som skulde til Kjøbenhavn og ikke tænkte paa nogen fare. Nu kom de til Gøteborg isteden. Tordenskjold kjendte godt fæstningen derinde fra sidst; men han skrev til Kjøbenhavn: «Skulde det saa koste mit liv, de skal dyrt betale det.» Og saa gjorde han, hvad ingen anden end han kunde falde paa. Han smøg sig en høstnat ind mellem begge fæstningerne med bare aabne baade og smaafartøier. Hans soldater gik i land og tog selve vagthuset og drev nagler i kanonerne; matroserne tog skibene i havnen. Der kom en baad roende fra fæstningen Nya Elfsborg. «Hvem der?» raabte de i baaden. «Tordenskjold,» svarte han selv. Det ene af de skibe, som han havde entret, fik han berget; saa mange af de andre, som han kunde komme til, stak han i brand. Ildskjæret lyste over baade fæstningen og havnen, der han laa i det aabne gabet; og kuglerne plasked om aarerne, mens han og hans gutter basked sig udover igjen. Det var hans farvel til skjærgaarden; det blev hans farvel til krigen; det var hans sidste daad.

Aaret efter blev der fred. Men Tordenskjold var skabt til at slaas. At sidde paa kontoret, — det var ikke derfor, han var bleven admiral; at høre paa de to smaa kanonerne, som stod udenfor hans hus i Kjøbenhavn, og som han skjød med, hvergang han havde gjestebud, det var lidt for lidet. At staa dag for dag bag kongens stol og sige morsomme ting, det kunde være bra nok, men det var ikke slig, han vilde tjene kongen. Han likte sig ikke. Han vilde ud og reise. Men den reisen blev hans sidste. Han faldt i en tvekamp, som hans ædle sind og hede blod drog ham ind i.

Han var ikke mere end tredive aar. Et kort liv og et evigt navn, det er Tordenskjolds saga. Sligt et sjømands-hjerte kan ikke glemmes af et folk, som basker med sjøen aaret rundt. Han, som sagde, da stormen peb som værst: «Nu gaar det glædelig,» han er admiral for Norges flaade den dag i dag.

* Akselremmen paa munderingen.

Ingemund i Vatnsdalen.

47

(Efter Vatnsdølernes saga.)

Ingemund hedte en høvding, som i Harald Haarfagers dage bodde i Vatnsdalen paa Island.

Han var en forstandig mand; man ved ikke af, at han har havt tingtrætter eller stridigheder med nogen; thi han forligtes godt med de fleste og var ikke for at velte sig ind paa folk. Af hans fem sønner er her at nævne Torstein og Jökul; Torstein var sindig, Jökul var strid.

Ingemund havde en fostbror, som hedte Sæmund. Denne Sæmund fik engang nogle leie gjester fra Norge, som han helst vilde været fri; men det var hans nære frænder, saa han kunde ikke vel lade dem fare. Rolleiv og Ljot hedte de; Ljot var Sæmunds brorkone, og Rolleiv hendes søn.

Han var en sterk kar, men brugte ikke sine kræfter til det gode. Ugrei og lei var han og kunde ikke komme ud af det med nogen.

Saa maatte han og moderen flytte, og da blev det endnu værre. Folk syntes, som sandt var, at det var noget pak, Sæmund havde sendt dem paa halsen; det endte med, at Rolleiv blev fredløs i herredet. Sæmund mindtes nu sit gamle venskab med Ingemund og bad, at han skulde tage imod Ljot og sønnen hendes. Ingemund var ikke meget lysten paa at tage dem, kan en vide, men han gjorde det ligevel for Sæmunds skyld. Moderen var et trolld, hun ogsaa, og sønnen blev ikke bedre, der han nu kom. De maatte flytte derfra. „Jeg synes, det er leit at sende dig bort,“ sagde Ingemund til Rolleiv; „det er noget, jeg aldrig har gjort før, naar jeg først har taget imod en mand.“

Men Ingemund byggede en gaard for dem, og der bodde de længe.

Engang var der stort fiske i Vatnsdalsaaen, baade laks og anden fisk. Ingemundssønnerne og Rolleiv havde fiske sammen, og det var aftalen, at han skulde faa komme til, naar Ingemundssønnerne eller deres mænd ikke var der; men den aftalen brydte han sig ikke om. Saa hændte det engang, at Ingemunds huskarle kom til aaen og sagde, at han skulde give plads til deres garn. Han skjeldte dem ud, jaged dem hjem, kasted en sten efter en af dem og slog ham i svime.

48

Da trællene kom tilgaards og fortalte dette, sad folket tilbords. Torstein mente, det var bedst at gaa frem med sindighed, men Jøkul sprang op fra bordet og ud. „Torstein, min søn,“ sagde Ingemund, „dig tror jeg bedst; far med dine brødre.“

Da Ingemunds-sønnerne kom til aaen, blev der en hel kamp. Rolleiv kasted med sten efter dem, og de svarte med sten og vaaben; Jøkul søgte efter et sted, hvor han kunde komme over. Rolleiv stod paa den anden elvebred.

En mand løb hjem til Ingemund og fortalte, hvorledes det stod til ved aaen. „Du faar sadle min hest,“ sagde Ingemund; „jeg vil ride did bort.“ Han var gammel og næsten blind dengang og havde givet fra sig hele gaardsstellet til sine sønner. Han havde med sig en af huskarlene til at leie hesten. Ingemund var i blaa kappe, og da han kom op paa elvebakken, saa hans sønner ham. De trak sig da lidt tilbage for at gjøre faderen til vilje. Men Ingemund red ned til aaen og sagde: „Gaa bort fra aaen, Rolleiv, og tænk paa, hvad der høver sig for dig.“ Da Rolleiv saa ham, kasted han et spyd efter ham og traf ham midt paa livet. Ingemund red da tilbage op paa elvebakken og sagde til huskarlen: „Følg mig hjem.“ Han traf ikke sine sønner — de kom først langt ud paa kvelden. Da Ingemund skulde stige af hesten, sagde han: „Stiv er jeg nu, en blir ikke saa stø paa foden, naar en blir gammel.“ Karlen hjalp ham af hesten, og det gav lyd i saaret; han saa, at spydet stod igjennem ham. „Du har længe været mig tro,“ sagde Ingemund; „gjør nu, som jeg byder dig, det blir vist det sidste, jeg beder dig om. Gaa til Rolleiv og sig ham, at det er venteligt, at mine sønner kommer alt før morgen og kræver hevn efter sin far, saa det er bedst, han kommer sig bort før dag. Det er ingen større hevn for mig, om han dør, men det sømmer sig for mig at verne den, som jeg engang har taget imod, saalænge jeg har mæle, hvordan det saa end vil gaa siden.“

Saa brød han skaffet af spydet og gik med karlens hjælp ind og satte sig i høisædet. Han bød ham ikke at tænde lys, før sønnerne kom hjem. Det blev ikke før sent om kvelden, som før er sagt.

Da Torstein kom ind i ildskaalen, gled han og tog sig for med haanden. „Hvad er dette for en væde, husfrue?“ sagde han. „Det har vel dryppet af Ingemund bondes klæder,“ svarte hun. „Det er sleipt som blod,“ sagde

49

Torstein, „kveik straks i lys.” Det blev gjort. Ingemund sad i høisædet og var død, spydet stod igjennem ham.

Bjørnen.

49

(Væsentlig efter L. Lloyd og efter norske og svenske fagtidsskrifter.)

Der er folk langt sydpaa, som tror, at en ikke er tryg paa gaderne heroppe, for bjørnen gaar og lunter mellem husene midt paa lyse dagen. Aa nei, han er nok ikke saa kjær i folk, bamsen; han vil helst gaa for sig selv, han. Høit oppe i fjeldlien og inde i vilde skogen mellem sten og vindfald, helst der, hvor der ikke har været mandefod, eller ude paa multemyrene, hvor han kan rusle omkring og æde sig ulysten og bage sig i solstegen eller kanhænde tage sig en middagslur midt i myrputten, hvis det blir for varmt. Er du efter bær en tidlig høstdag og graver dig længer og længer indefter for at finde de guleste multerne, saa kan det gjerne være, du raaker ud paa beitet hans; da vil du sagtens blive staaende fjetret og ikke være god for at flytte dig hverken frem eller tilbage. Men du trænger ikke at blive saa ilde ved, naar du bare ikke kommer i skade for at gjøre som gjætergutten oppe i Land; han skulde hoppe over en skigar, og saa dansed han lige i fanget paa bjørnen, som laa og sov nedenunder. Da blev bamsen sint og tog ham i fremlabberne og bar ham lukt bort i et myrhul og satte ham paa hovedet nedi, gik saa sin vei uden at spørge, enten han havde det vel eller ilde. Ellers skal du ikke tro, at bjørnen sætter tand eller klo i smaabørn; han skjønner godt, at du ikke gjør ham noget, og han er ikke den, som egler sig ind paa folk, hverken paa smaa eller store, naar han bare faar være i fred. Han løfter paa hovedet sit og ser paa dig med de smaa kloge øinene sine, og saa tager han paa at æde igjen, der han slap. Kanhænde han har gaat og tasset slig i vildmarken hele sit liv og plukket bær ligesom du, multer og blaabær og tytebær og krækling, eller han har ædt græs som et andet storfæ, bare det, at han maatte have et eget slag; af kjødmat har han kanske ikke faat andet end smaa maur, og saa har han krafset frem under mosen et humlebol og snafset i sig lidt honning; kommer det høit, har han været henne i et fuglerede og jafset et par egg, som der kunde være blevet unger af kanske; — mindre kan det da ikke

50

være, naar en skal være et skadedyr. Og der er bjørne, som lever et sligt uskyldigt liv.

Men du skal ikke være sikker paa, at denne her hører til de snilde; nøit dig tilgaards og sig fra; lad dem faa vide det paa sæterne rundt omkring, saa de kan holde god vagt med bikjer og børser; tørhænde hører han til dem, som ved, at kjød er bedre end græs, som kan slaa otte-ti heste en sommer paa fjeldet, som jager sauene ud over fjeldrabben, saa de gaar tilsjøs eller knuser hvert ben i sig.

Er der sligt to i ham, saa er han en lei gjest, naar han kommer høgstnattes om høsten, mens folk sover, og banker paa i udhusene. Han banker ikke stille og smaat, den karen; han slaar ind de raadne væggestokkene, eller han river op taget; og derinde i det mørke, trange rummet rauter og beljer de vetskræmte dyrene og skuler efter ubestet, som stryger sin lodne krop ind imellem dem; saa vælger han sig en af flokken og bærer stakkaren ud igjennem væggehullet eller op igjennem den taglugen, han selv har hugget.

Han kommer om dagen ogsaa, det er ikke for det. Ude i fjeld og skog kaster han sig paa hesteryggen og rider afsted, til han finder et træ, som kan holde; det tager han tag i, som velter dem begge to, og saa slaar han næveslæggen sin i panden paa hesten. Han er ellers ikke kar til at kapspringe med en hest i aaben mark; men han har mandevet, som alle ved; han driver dyret ind i skogsnar og ulænde eller ud paa bløde myren; der er han mester: smyg i de trangeste holtene, hoppe over vindfald og vugge sig frem paa huskende hængemyren med de brede labberne sine — det er hans mindste kunst.

Men er han ugjerningsmand, saa er nu straffen efter ham ogsaa, og det ved han godt. Naar han har halvædt koen eller hesten, eller hvad det nu er, saa vaager han sig ikke did igjen paa de første dagene; men saa gløg og klog han er, saa hænder det nu ligefuldt, at han faar sig en kugle i bringen, naar han engang kommer: Skytteren sidder i barhytten sin eller oppe i furuen og bier paa ham. Eller de er efter ham med bikje opefter skog og li, til det blir for hedt for ham i den tykke felden, og han snur sig i modbakken og staar stille og slaar mod hunden. Saa kan skytteren naa frem og give ham skuddet. Eller de sætter saks og gildre for ham. Saksen faar ikke være mindre end halvanden vog og blir fæstet med jernlænke til

51

en stubbe; men træffer det til at være en rigtig stor hanbjørn, saa er han kar til at faa kjettingen løs og drage afsted med saksen, ja, han gaar paa bagbenene lange stykkerne og bærer den i fremlabberne, svømmer over brede elve med det tunge søkket og lægger saa opefter bratte lien igjen. Ikke bedre gaar det stundom med gildren; han er for klog til at gaa ind den døren, de har sat paa gløt for ham ind til aatet; han gaar op og velter tømmerstokkene og stenene af og kommer ned den veien og tager saa for sig af det, de har eslet ham. Men slipper han unda om sommeren og høsten, saa er det værre for ham om vinteren, naar de tager ham paa sengen. Han er sengekjær; han nøier sig ikke med nattesøvn, han bruger baade dage og maaneder; han kan blive liggende lige fra november til april i hiet sit. Senhøstes begynder han at lage sengen sin istand. Han klatrer op i graner og furuer og bryder sig kvist; han kommer med store fang af lyng og mose. Alt dette lægger han i en bergskorte eller under en stor sten eller trærod eller en sjelden gang oppe i et træ, hvor stammen grener sig. Stundom lægger han sig i en maurtue eller graver sig ned paa slette moen eller reier sengen paa marken selv. Da ser den ud som en kurv eller et urimelig stort fuglerede. Før han gaar i hi, ligger han nogle dage et stykke fra for at se, om der er sikkert der. Men det er ikke sagt, det hjælper. Kanhænde er der en, som finder farete efter ham eller et afkvistet bartræ med merke efter tænder og klør eller ogsaa en veltet maurtue; saa gaar han til bygds, og tit og ofte sælger han bamsen, som ligger og sover og ved om ingenting. Og naar saa sneen er der, saa skiene kan glide, saa kommer skytteren. Stundom lager de en ring for at møde ham, om han skulde bryde ud før tiden, og saa smyger de bedste skytterne sig indenfor og leder. Det gaar smaat og sagte for ikke at vække ham op, og de andre staar i kulden og lyer efter hver lyd i skogen. Det smælder i furuerne, nøddeskriken gnelder, tiuren flakser op, — han faar seile sin kos idag, de tør ikke løsne skud. Men inde i skogen begynder hundene at veire; de har tæften af bjørnen. Nu borer de næsen ned i et snehul og krafser og ildgjør. Skytteren stikker ned i snefonnen; jo, staven rører sig. Han kaster skiene til siden; han vil ikke falde med døren ind i huset. Men børsen har han i næven, baade han og de andre; de ved, at staar han først op af sengen, han derinde, saa er han midt paa gulvet i et eneste sæt. Tør hænde, det er en binne, de har ringet; tør hænde, at der kommer baade en og to og tre, at

ungerne i søvnørsken stikker sin snude bent op mellem skisnuderne. «Dette var en god maurtue», siger skytteren, naar de har skudt dem alle. Men det er ikke hver gang, det gaar saa glat. Kanske er det en gammel hanbjørn, som ligger vel gjemt langt inde i uren i stenstuen sin. Naar hundene søger ind og vækker ham, brøler han, saa det dønner dernede i jorden, og slaar efter dem, saa de skvætter ud som en bal, og kommer en ham for nær, saa suser den ud igjen med blodspruten efter sig, render i ring, stupet, ruller sig i sneen og fomler med labberne efter øinene, som blodet holder paa at blinde. Saa maa skytteren til med en lang stage, som han driver ned i hullet. Jo, da kommer et par gnistrende mørkegrønne øine frem i stuedøren; men ikke længer. De lukker sig, og hovedet ruller ned igjen i stuen for det sikre skud. «Det var godt, den der ikke kom op af jorden», siger skytteren. Saa kveiker de op ild og myger vidjer og lager slæde, og saa drager de skogkongen gjennem ulændet til bygd og folk. Nu blir der baade glæde og gravøl. Nu har han faat friste selv, hvor godt det er at blive uroet af ubudne gjester, naar en ligger i sin bedste søvn.

Kommer bjørnen først rigtig op af jorden, faar han morgnet sig, saa kan det blive varmt nok selv paa koldeste vinterdagen. Bryder han ringen, saa faar de le'e paa sig, de vagtposterne derude ogsaa. Da blir der kapsprang paa skaren gjennem skog og aaben mark, i bugt og bent frem, opetter og nedefter. Bjørnen kaster sig udover bratteste skoglien, — og skytteren maa følge, maa ride paa skiene over bjerkeris og smaagraner, saa det pisker om ørene paa ham. Kanske møder han en runne, som er for sterk, — saa hænger han lidt og vipper i toppen, til det bærer udover igjen. Slig kan det gaa i ti-tolv timer. Kvelden kommer, og skaren blir haardere; bjørnesporene er ikke til at skjelne; og hunden blir saar i saalerne, saa blodroserne ligger bortover sneen efter ham. Saa maa skytterne begi'; men har de langt til hus, saa gjør de varme op ensteds i skogen og bier paa dagen. Saa tager de til igjen. Kanhænde finder de ham og fælder ham tilslut, kanhænde ikke; kanske ser de ham igjen — naar de har mistet faret — oppe i en furutop, kanske høit oppe i en bergvæg, hvor det ikke er raad at slippe efter. Men han hager sig opover med labberne fra hylde til hylde. Han er lige sæl om baade sten og svul; — men der glider han, gaar rundt, — falder ned paa en knaus, — saa et rundkast i luften igjen — og ned i sneskavlen. Dette maa han sunde sig lidt paa; — han krabber sig op igjen

53

— bortefter myren; der faar han sin bane af bly; berget kunde ikke give ham den.

Men det er ikke altid, at bjørnen løber saa langt. Faar han en kugle i sig, men ikke paa rette flekken, saa gaar han bent paa: ørene bagover, felden slet og glat, fraaden veltende ud af den vidaabne flabben. Sneen gyver omkring ham. Klikker saa børsen, reiser han sig paa to og basker med fremlabberne. Kanske har han faat et par tænder slaat ind; men han bruger godt dem, han har igjen, i laar og læg, i kind og kjæve, i hud og i hold. Værst er det, naar han flaar hele hovedskallen fra nakken og nedover øinene. Sætter han sig tungt oppaa, saa han klemmer ansigtet ned i sneen, da faar en ligge vakkert stille. Han passer vel paa, den vagtmanden. Han snuser i nakkehulen, han lyer ved bringen. Han sidder, saalænge han synes, der er veir, og ikke tør de rigtig skyde paa ham, de andre heller; slider først døden i ham, saa slider han, han med, idet, han faar tag i, og de ved, at det sidste glefset gjerne er det værste.

Rædharer maa det ikke være, som skal gaa efter bjørn. Har en baade bikje og borse af bedste slag, er det ikke værst; men at staa blottende alene med bjørnespydet mod bringen paa ham og tage rolig imod, saa blodspruten staar en om ørene og skaftfliserne sprætter for kloen hans, — det er ikke hvermands sag. Fra gamle dage fortælles der om kjæmper, som tog bjørnen i ørene og holdt ham fra sig. Endnu er der mænd, som er god for⁵⁴ et sligt tag; som tør krybe ind i hiet med øksen og dunke ham i skallen med øksehammeren; som tør gaa ned i de svarte, krogede gangene, om de saa ved, at der er tre stykker dernede, — ja, som murer døren igjen, forat ingen af dem skal slippe ud; som krabber med lysestubben i næven og kikker i kriker og kroger; som sidder og lyer, hvergang skuddet er faldt og lyset gaat ud, og tæller, hvor mange af de grønne øinene der endnu skinner i mørket.

Bjørnen og storskogen hører sammen, og den norske bonden vil ikke være af med dem, hverken den ene eller den anden. De er ligesom baade venner og uvenner paa én gang, han og bjørnen. De ligner hverandre ogsaa: tung og var til hverdags, sterk og seig i farens stund, haardhændt, naar de egges, men godlynt ogsaa. For bjørnen er godlynt. Binnen kan være strid nok, naar hun verger ungerne sine, mens de sidder oppe i trætoppene som fugle og ser paa; og hannen er endnu argere, naar han blir

gammel, — det er sandt. Men faar de være i fred, saa vilde du undres ved, saa godt og godslig de kan lege sig i skogen. Har bjørnen faat sovet rigtig ud, saa gaar han og prøver og øver den stive kroppen sin, saa du vilde storle, om du saa ham. Han slaar armen om en unghjerk og rusker den op med roden; saa kaster han sig paa ryg og slænger bjerkeleggen i luften og tager den igjen med labberne og driver og dreier den rundt som den bedste væverjente. Saa op i en tørfuru og prøve, om han har glemt at klatre.

Eller se ham om høsten, naar de brænder baal for at skræmme ham fra ageren. Det lyser lunt og varmt i den kolde høstnatten. Og det hænder, at han synes saa, bjørnen med: han sætter sig hen og varmer sig, og hvergang det vil gaa ud, er han borte efter en kornstaur og lægger paa. Saa sætter han sig ved peisen igjen som en anden husbond. Han har vel havt strid og stræv for føden, han ogsaa om dagen; nu vil han bare have hygge. Men naar solen vil til at sprætte, og de nører paa peisen inde i stuen ogsaa, saa tager han til at rusle paa sig; han er ikke stø paa, at de ikke kan komme med krav paa ham baade for vedfang og for mere til. Han lunker langt tilskogs og begynder saa smaat at samle dynerne sine sammen.

Skaalen: stuen.

T R E D J E D E L .

Moderen vaager.

57

(Af Nordahl Rolfsen.)

At barnet blir roligt i moderens hænder
og puster let
med sit aandedræt
ved hendes hjerte, som vaager og brænder,
det er ikke stort at undres paa:
hun faar jo sin moders søvn, den smaa.

Hun faar den i ugers og maaneders nætter,
og ingen stund
hun vil ta' blund,
før mor hende op paa fanget sætter;
naar mama har frelst sin lille ven,
kan selv hun ei finde sin søvn igjen.

Jeg mindes, jeg saa det engang prentet,
at døden stod
ved sengens fod;
der laa en syg, som han sikkert vented.
Men lægen hvisked: «Der mangler blod;
der var nok frelse, — hvis nogen har mod.»

Og der var en, som aabned sin arm,
 og blodet sprang
 fra aarens gang
 og gik med liv til den syges barm.
 Hans navn fløi vidt, han blev rost som faa,
 og det er jo intet at undres paa.

Men ser jeg i leg en jente, en gut, 58
 saa rød og rund,
 saa sød og sund,
 og bagefter — langsomt — moren tilslut:
 om munden bleg, under øiet blaa,
 da staar jeg stille og tænker saa:

Det er nok en, som har gi't sit blod,
 sit hjerteslag
 hver eneste dag
 foruden knur og med heltemod;
 det er saa hverdags, at store og smaa
 ei takker derfor eller undres derpaa.

Kirken.

58

(Af J. L. Runeberg.)

Han var gaat fra gaard og grund, den gamle.
Sot og uaar havde ta't hans eie,
døden konen hans og barneflokken;
alderdom og armod var hans følge.
Fem og sytti vintre dækked ho'det
med en sne, som ingen sommer smelter.
En ting bare fik af alt han berget:
han var endnu god for at fortrøste
sig paa ham, som sender med- og modbør,
skjønt han bodde nederst nu ved døren,
var et gjemt og glemt og vanvørt lægdslem,
som fik naadsensbrød af bygdekassen.

Det var jonsoksfest; da dagen grydde,
vaagned hele stuen, ung og gammel,
klædte sig i kirkeklær og stunded
til at samles snart i Herrens tempel.
Gamlingen, han fik den samme længsel,
og han gik til husbonden og bad ham:
«Faar jeg være med idag til kirken!
Fuld af verk i kroen har jeg siddet
ikke hørt et gudsord halve aaret.»
Husbond pegte ud mod sjøen. Graahvid
laa den tykke, tunge morgenskodde,
gjemte baade skjær og fjord og fjære.
«Vil du friste selv at finde veien?
Ingen anden ror idag til kirken;
landeveien krøker sig i bakker;
hest og redskab har vi ei for lægdsfolk.»

Da den gamle fik det haarde svaret,
gik han stilt til stranden, løste baaden
og tog til at ro i morgenskodden.
«Han, som styrer fiskens vei i havet,
han, som styrer fuglens vei i luften,
ham vil jeg slaa følge med, han lager
det nok slig, at jeg hans kirke finder.»

Bare sjø og skodde saa den gamle,
og han rodde rent i ring paa fjorden;
aaren trutned i de stive hænder,
og det var saavidt, han orked baaden.
I den stille sommermorgenstunden
blev der ringet første gang; han hørte
klokkeklangen, — den var svag og sagte,
og han skjønte, han var langt fra kirken,
længere, end da han laa ved bryggen.
Der blev ringet andre, tredje gangen; —
da var klokken endnu længer borte.
Opad løftede den gamle øiet
med et spøragsmaal til de hvidgraa skyer;
veiløst, raadløst vendte det tilbage.

Men i samme stunden stødte baaden,
skured sagte mod en sten i sjøen;
over stenen skimted han i skodden
fjeld og vold, som bød den gamle hvile.
Op han steg paa stranden, saa omkring sig,
kjendte stedet, vidste, det var holme,
havde landet her de tusen gange.
Og han satte sig paa bare berget,
tankefuld og tung, og skodde var der
over baade sind og strand og himmel.
Sammen blev der ringet; som et under
stod det for den gamle: da han raadløs
løfted øiet op igjen, da saa han
grant en strime blaat, i skyen skaaret.
Bud den bar om lys. I kirken skulde
indgangssalmen synges; her paa holmen
trak det første vindpust netop aanden
mellem løvet, og den første lérke
løftede sig nu med sang mod dagen.
Over var naturens søvn, der pibled
toner efter toner; nye stemmer
kom fra berg og dal, nu var de vaagne.
Glæden klang fra skodden og fra skogen,
og den gamle reves med af sangen,
glemte al sin nød og sine sorger
og faldt ind med ord. Den vakre salmen,
sommerens: «Den blomstertid nu kommer»
sagte dirrede fra gubbens læber.

60

Og den blomstertid var kommen, ingen
vægge mellem ham og somren mere.
Sommersenge havde han ved foden,
sommersange sused om hans hoved,
og han havde Kristus, som han kaldte
Sarons blomst og dalens hvide lilje;
Kristus kom som blomst og lilje til ham,
svarte paa hans bøn i hvert et vindpust.

Da han slutted salmen, var det lettet,
skyfrit oppe, skodde nedenunder.
Men i øst steg solen af sin skyseng,
og der dalede i solopgangen
som en strøm af straalere over skodden.
Alting stilnede, og luftens skarer,
hvert et væsen søgte hvile, syntes,
at de skulde skue, ikke synge;
og den gamle fulgte med sit øie,
stum af andagt, lysets vei. Det dunkle,
det, som nys var mørkt, var nu forklaret.

Op de dukked, nes paa nes, af taagen,
ø ved ø stod frem; en fager verden
vokste langsomt op af skyggens tomhed
og tog glans og farver og tog grænser.

61

Det var længe siden morgenstunden.
 Klar i øiet og med skyfri pande,
 varm i sjælen reiste sig den gamle
 fra sin plads og søgte ned til baaden.
 Men han sendte et farvel tilbage
 op mod stranden: «Nu Guds fred med eder,»
 sa' han stille, «alle skogens fugle,
 unge brødre, søstre, menigheden,
 som idag med mig i samme kirke
 sang og priste ham, vor Gud og Herre;
 tak, du sol, som nu for os har præket,
 bøiet vore hjerter mod hans godhed
 og lagt ud hans verk for vore øine.»

Myrerne.

61

(Gjenfortalt efter Vilhelm Bergsøe: „Fra mark og skov“, Robert Collett:
 „Fra insektverdenen“, lektor P. Olsson: „Om myrernes liv“, oversat i
 „Naturen“.)

Der var i oldtiden en kjæmpebygning, som havde femten hundred rum over jorden og femten hundred under, er der sagt. Og sydpaa er der kirker, som der er bygget paa i hundreder af aar, og som er saa store, at en bygdekirke vilde se ud som den laveste husmandsstue ved siden af dem. Kommer en derind, saa er det, som det rent tager pusten fra en; en staar der haandfalden over, hvad menneskeaand og menneskehaand kan bygge.

Men sjelden tænker vi, naar vi kommer forbi en mauttue, at den er et underverk den ogsaa, et af naturens store, bygget af de smaa. Disse maurene, som den mindste barnefod kan dræbe tylvter af, de bygger sig huse paa tyve høider, — med hundreder af rum baade over og under jorden.

Og hos de mange tusen derinde gaar det som efter en snor; der findes ikke ordentligere hus hverken i by eller bygd. De steller med ungerne, de henter hjem mad, de melker husdyrene sine; — for de har husdyr til og

med. Og skal det være, saa gaar de i krig og verger sin tue som den bedste soldat. Naar solen falder, stænger de dørene og sætter vagter ud, — en kan se dem gaa frem og tilbage udover kvelden. Ja, der er maur, som staar vagt imod regnet ogsaa; de stopper sig selv i tuehullerne, skjønt de er ikke god for at taale en regnbyge paa en fjerdedels time. De staar mangengang, til de drukner paa vagten. Salomo har sagt: „Du lade, gaa til myren, se dens veie og bliv vis. Skjønt den har ingen fyrste, foged eller hersker — —“ Nei, men de har ligesom en vilje, alle disse tusen smaa kryb; derfor naar de ogsaa tusen gange høiere, end en skulde tro. 62

Der skal mange maurben til at krafse op en grav; mange munde for at lægge de yrende muldkrummerne henover graven, saa den kan faa tag; mange vendinger skal der gøres, før alle barnaale og bladbeter er dragne tilgaards, og flittig skal de gnage, de smaa maurkjækerne, for at sage sig igjennem træstubberne inde i granskogen, — naar de vil bygge i træ. Men det gaar. Gang efter gang, kammer efter kammer faar de færdige, og i midten har de sin samlingssal, dette store arbeidersamlaget.

Arbeidere er de nu ikke alle. Der er dem, som har vinger for at flyve høit over tuen en vakker sommerdag og holde bryllup. Det er hannerne og hunnerne. Kan hænde mødes de fra mange tuer oppe i luften, omkring trætoppe og kirkespir. Da kan det blive til hele skyer, der staar som røg ud af kirketaarnet. Men naar den korte bryllupsstund er over, saa daler skyen over hav og jord, og tit ædes den af fisk, snappes af fugl eller traakkes af menneskefod. Hannerne spørges der aldrig efter, de kan ikke verge eller greie sig selv, — saa med dem er det slut. Men hunnen river selv vingerne af sig, nu vilde hun bare have bry af dem; hun grunder sin egen tue eller blir hentet til en anden, som har brug for hende.

De kaldes arbejdere disse, som ikke har vinger, som ikke faar komme ovenover tuen. I tuen er de alting, de bygger, de verger, de stiller med de smaa. De gjæter hunnen og følger hende som en fangen dronning, — bærer hende op i rummene, forat hun kan have godt af solvarmen. Og naar eggene kommer, saa tager de dem og lægger dem ind i de smaa barnekammerne og spytter paa dem, forat de kan blive til larver, og larverne mader de, naar de reiser sig i veiret ligesom sultne fagleunger, og gulper saa i dem den kost, som de selv har hentet i mark og skog. Om de saa er blevne større end dem selv, drager de paa dem alligevel op og ned 63

mellem de øverste solkammerne og de nederste kjelderrum, hvor tuen giver varme. I farens stund er larven det første, de frelser. Og de hjælper den ogsaa, naar den har spundet sig ind i hylsteret sit og er bleven puppe og ikke kan komme ud igjen. Saa skjærer de med kjævesaksen sin og river en flænge og løfter ungen ud. Og tiden ved de saa grant, som om de var en klokke. De klipper hverken for tidlig eller for sent.

Mad har de ikke saa vanskeligt ved at føre tilgaards; for de er ransmænd og røvere ogsaa, disse barnepigerne, og de tager sig føden, hvor de finder den, frugt og dyr, dødt og levende. De har kjaker som smaa hammere, og enten de nu har brød eller ei, saa har de ialfald giftsæk, og med den redskaben hjælper de sig langt frem. De smaa insekterne døver de let, naar de sprøiter giften over dem, og de kaster sig paa dyr, som er langt større ogsaa.

Megen mad faar de med det gode. Tit kan en se dem krybe op over lønnetrær og pæretrær; da skal de op og melke kjørene sine: det er bladlusene, som har sit beite deroppe. Myrerne stryger dem med følehornene over de smaa honningrørene, ligesom budeien melker koen. Saa suger de den søde saften, og naar spandet er fuldt, naar bugen er spændt, kryber de ned igjen og hjem til tuen og gulper op til alle disse, som have skal. Somme har bladlusene nede i jorden hos sig; der sidder de paa trevlerne og flyttes af mauren fra rod til rod, ligesom gjætergutten driver bølingen fra beite til beite. Andre holder ligesom fjøs til kjørene sine: de bygger over de stilke og blade, hvor lusene er.

Men ran og fædrift er ikke de eneste næringsveie, myrerne har: nogle af dem høster og berger i hus og — det, som er mere, — de saar. Salomo siger: „Skjönt den ikke har nogen fyrste, foged eller hersker, bereder den dog sit brød om sommeren, har sanket sin føde om høsten.” Og den gamle græske vismand, som har sagt saa mangt et sandt ord om dyr og mennesker, han fortæller, at en vinterdag havde myrerne travelt med at sole sin sæd, som var bleven vaad af regnen. Saa kom der en græshoppe og tagg og bad; den kunde ikke klare sig for sult. „Hvad har du taget dig til i sommer da,” spurgte myrerne, „siden du maa tigge nu?” „Jeg spilled og glæded de veifarende.” „Haa, haa,” sagde myrerne; „har du spillet om sommeren, saa faar du danse om vinteren.”

Baade Salomo og den græske digteren havde ret: der findes høstende myrer — ikke heroppe, her sover de om vinteren, og de, som sover, hjælper sig uden mad. Men længer sydpaa er der myrer, som baade samler det modne⁶⁴ frø og kryber op i stilken, i taskegræs, bakkemynte, stjerneblom, og hvad det nu kan være. Der sætter de sig midt paa stilken, tager den mellem kjæverne og klorer bagbenene fast længer nede, og saa dreier de sig og dreier sig, til de har filet den over. Nede under jorden har de laaver med hvælvet loft, og der ligger frøet stappet som krud i en kanon. Men hvorfor spirer ikke frøet dernede i jorden? Ja, det ved en ikke. Kanske sprøiter de lidt af syren sin paa, forat det ikke skal spire. Har de faat spirende frø ind i tuen, saa bærer de det ud igjen, bager det i solen paa sandstensgrunden og lager det til malt ligesom vi.

Endnu merkeligere er det med dem, som driver agerbrug. De findes især i Texas i Nordamerika og ter sig som rigtige landmænd og skjønner sin kunst. De bygger for, saa regnvandet ikke skal svømme over marken; de rensker grunden og taaler ikke et grønt blad andet end det, som de vil skal vokse. Saa saar de og passer sit græs og luger væk med kjæverne hvert straa, som vil smygge sig op imellem det. Siden høster de smaa hvide korn, som ser ud som riskorn, naar en ser dem i forstørrelsesglas. Agnerne kaster de væk.

Han er stridbar, mauren; det vilde se fælt ud i skogen, om de store dyrene holdt slig krig som disse smaa. De kommer marscherende efter veiene sine som lange kompanier, de reiser sig op og tager tag to og to, bider efter hverandre og sprøiter gift i saaret; eller de kjæmper i flok og i rad. De holder ud lige saa godt som han i jomsvikingslaget, som stod og sloges paa knæstumperne; ben og følehorn ligger strødde paa valen efter dem; de bider sig fast med sit sidste bid, saa hovedet eller hele kroppen bliver hængende igjen paa den, som vinder. Der er maur, som ikke kan andet end slaas; de har kjaker saa hvasse som knive, de kan bide en maurskalle igjennem som ingenting, men de kan ikke tygge. De maa rane sig arbeidere fra andre tuer, og saa gjør de krigstog efter trælle, sætter kniven i skallen paa dem, som vil verge tuen sin, og bryder ind og kommer ud igjen med pupper og larver i munden. Dem bærer mauren hjem; dem er det, som træller for den, naar de vokser til, og har den i sin magt ogsaa paa en maade. Naar krigsfolket skal æde, gaar de hen til en træl og stryger

ham kjærlig med følehornene; saa faar de maden gulpet i sig som en liden unge. Fuldkommen frihed har de ikke; de maa ikke gaa ud paa anden tid end mellem to og fem om eftermiddagen, og har de ikke været heldige paa røvertoget, saa tør det hælde, at trællene tager og kaster dem ud af tuen.

Men disse myrernes slavetog er ingenting mod de ubestene, som findes i de hedeste lande. Der er myrer, som er god for at „entre”, et skib og jage mandskabet i vandet, — slig bider de. Blindmyrerne graver sig svarte natten gjennem svarte skogen og vil ikke vide af nogen himmel over sig. Kommer de til en aaben plads, saa sender de straks folk ud for at mure en lukket gang. De kaster sig over alt levende; negerne flygter for dem, og en boaslange, som ligger og fordøier, kan de godt raade med. Saa er der hærmyrerne, de farer frem gjennem urskogene i fylkinger paa hundred tusener. De har offiserer, ser det ud til, som galoperer og kommanderer med følehornene og holder orden i rækkerne; offisererne har større hoved og er i det hele kjæmpekarer paa en halv tomme. Hvor denne hæren bryder frem, blir der liv i skogen, — aldrig har der staat større rædsel af noget hærtog: det myldrer af flygtende insekter opefter stammer og grene; kakelaker og græshopper farer i forfærdelse frem og tilbage og render tit lige i fanget paa fienden. Edderkoppen firer sig ned fra grenen og blir hængende i luften, mens de drager forbi; billerne lægger sig død; saa rører de svagsynte røverne dem ikke; ellers dræber de hvert liv, de kan raade med.

I krig og i fred er myrerne merkelige, mest i de fredelige gerninger. Endnu kunde der være meget at nævne; nogle graver dybe brønde, andre borer sig en underjordisk gang under vandet, andre lægger sig selv som bro og lader kameraterne gaa over. Nogle kan give lyd og har kanske et sprog, som myrer kan skjønne, — alle kan de snakke til hverandre med følehornene. Nogle har ordentlige kirkegaarde udenfor byen sin, nogle skal gaa i ligfølge ogsaa, siges der, to og to, og skiftes om til at bære den døde.

Vist er det, at vi kan slutte, som vi begyndte: det er et underverk, at der kan rummes saa meget vet i det vesle myrehovedet.

Stockfleth.

65

(Væsentlig paa grundlag af: Dagbog over mine missionsreiser i Finmarken af Nils Vibe Stockfleth samt J. O. Forchhammers biografi.)

Omkring julen 1793 og en stund udover i det nye aar laa der paa havnen i Kristiansand et fransk krigsskib. De havde sot ombord, og mange døde. I byen var der dengang en prest, som var flink i fransk og var en modig mand. Han reiste gang paa gang ud til den franske orlogsmanden for at trøste og hjælpe de syge; ingen kunde faa ham fra det. Saa fik han sotten selv. Syg, som han var, gik han i kirke og bagefter ud i byen paa sygebesøg; men da han kom hjem, sagde han: «Jeg er sygere jeg end den, jeg gaar til.» Otte dage efter var han død.

66

Denne prestemand var far til ham, som vi her skal fortælle om. Gutten var syv aar gammel dengang. Det var hans første barnelærdom dette, at far var gaat ombord til de syge matroserne for at præke for dem, og at han var død af det. Det ser ud, som han tidlig nemmede den lærdommen. Han kom siden ind paa latinskolen i Kristiansand, og for at tjene nogle skillinger til den fattige moderen var han med og sang i kirken og paa kirkegaarden. Saa maatte han læse om natten og i fritiden, naar de andre gutterne var ude og legte eller gik lange ture opover landet.

Han holdt af den moderen. Da hun en halv snes aar efter mandens død selv blev dødssyg, pleied han hende støt og stadig og blev saa udslidt af nattevaaging og arbejde, at han siden maatte lægges ind paa sygehuset. Han var student den gangen og bodde i Kjøbenhavn. Fattig var han, baade han og broderen, som ogsaa var student, og som ogsaa kom paa sygehuset. De kunde have trængt til at blive sat paa gjødsti, da de kom ud efter fjorten uger; men de havde ikke andet end tørt brød og melk, og det er ikke stort at kvikne til paa. Om klæderne og støvlerne var de sammen. Han blev ikke sturen for det, Nils Stockfleth, og han misted ikke modet siden heller, da han stod rent paa bare bakken. Han var begyndt at læse lovkyndighed; men det havde han ingen lyst til. Saa søgte han om at blive offiser, men fik ikke svar. Ja, ja, tænkte han, saa kan du bli' snedker. Han fandt sig en rimelig mester og gik i lære der. Men dagen før han skulde blive ordentlig indskreven — just som han stod og kogte lim —, kom der en underoffiser

og banked paa med brev. Han var bleven løjtnant. Fem aar senere var han med i den krigen, som skilte Danmark og Norge. Her lærte han om igjen at sulte og vaage, om han skulde have glemt det.

Da krigen var slut, kunde han have faat god forfremmelse i den danske hær. Men han var nordmand. Det merked han bedst nu, da Norge havde sagt sig fri og trængte modige mænd. Han reiste didop, men det var ikke saa greit; første natten strøg en kanonkugle fra vagtskibet klods forbi den vesle farkosten, som han var ombord i. Men han kom frem. Da var der ikke brug for hans arm længer; sit mod og sit hjerte fik han dog bruge. Han blev prest — prest langt nordpaa, hvor ingen vilde være. Han havde verk i brystet, den høire armen var kommen af led og fik aldrig sin styrke igjen; der var mange gode og magelige prestekald den gangen, og der var ikke mange om dem; men Stockfleth søgte Vadsø i Østfinmarken; det var der ingen om. Der var tre kirkesogn, som just ikke skal være af de letteste, og saa maatte han sørge for tre andre ogsaa, fordi de ingen prest havde vest for Vadsø. Mage til tungvindt embede skulde en lede efter verden rundt. 300 geografiske kvadratmil og mer end det skulde han raade med! I Danmark har de 500 prester paa et sligt stykke land, og oppe paa Island er der da en prest for hver tolv kvadratmil. Naar Stockfleth saa havde slidt sig frem over hav eller hei, saa kom han mangen gang til mennesker, som ikke kunde skjønne, hvad han præked, uden de havde tolk; der var jo baade finner (lapper) og kvæner deroppe. Men at have en mand imellem sig og menigheden, det er ikke brav for en prest; det stopper ordene og kjølerdem paa veien, naar der staar en ved siden af alteret eller i kordøren og tager dem op igjen eller stundom maa spørge: «Hvad var det, som presten sagde?» Det havde været slig, at da finnerne blev kristne, saa skulde de ogsaa blive nordmænd; børnene skulde lære sin kristendom paa norsk, og det orked de ikke. Stockfleth vilde ingen mellemmand have; han vilde lære finsk selv. Det kunde ikke ske hjemme paa prestens kontor; for der var ikke noget at lære efter, der var saa godt som ikke bøger paa finsk; en maatte lære det i telt og i gamme, og 46 norske mil kunde han have til de skolestuerne — i storm og i sne. Men reisen til det, som ret var, faldt aldrig for lang for Stockfleth, og han syntes, det var ret, at der blev gjort noget for finnerne nu. Lige ind i det attende aarhundrede havde der været mange af dem, som ofred til sine hedningeguder. Saa præked Thomas von

Westen for dem. Han er finnernes første navngjetne apostel. Stockfleth blev den anden.

Han var som skabt for det: nøisom og seig, modig og varm, stø og sterk. Men skulde han naa, hvad han vilde, saa maatte han ikke dele sig mellem finner og nordmænd, — ja, vi kalder dem finner, fordi de bærer det navnet hos os; kanske var det rigtigere at sige lapper.

68

Skulde han blive deres mand helt, saa maatte han længer vestpaa. Han tabte mange hundred daler paa det, og det var ikke greit at klare sig med 200 speciedaler om aaret. «Hvad siger du?» sagde han til sin kone, — han var gift med en prestedatter fra Valdres. «Jeg er færdig,» svarte hun. «Posten gaar imorgen. Gud hjælper os vel.» Dagen efter søgte han om Lebesby, vest for Vadsø.

Og saa drog de omkring mellem finnerne, disse to, sommer og vinter, i baad tilvands og i baad tillands, — for den slæden eller pulken, som de bruger deroppe, er som en liden trang, spids baad, den ogsaa. Stockfleth havde nu staat for skud, saa det var ikke at undres paa, om han var uræd; men konen — en skulde næsten tro, at hun havde været i krigen, hun med. Hun fik friste mangt, før de var færdige deroppe i Finmarken. Først holdt prestegaarden paa at ramle ned over hende paa Vadsø; saa kjørte hun i isen i Karasjok-elven; hun misted ikke modet, men kommanderte saa godt, mens hun laa der, at skydsen fik baade hende og pulken op igjen. Hun maatte kjøre videre i de isklæderne. Saa en anden gang gik hun hele natten over fjeldet i blæst og regn. Da hun kom frem til prestegaarden i Kistrand, saa var hendes mand reist væk og prestegaarden spigret igjen. Endelig slap hun da igjennem et af vinduerne, hvor spigrene var satte i udenpaa.

Fra prestegaarden skulde hun tilsjøs; da slog stormen roret istykker, og de syntes, det saa stygt ud, de tre unge finnegutterne, som skydsed hende; men hun misted ikke styret hun, prestekonen. Det var ikke mindst hendes skyld, at de naadde frem.

Man snakker deroppe i Finmarken om elvefinner og sjøfinner og fjeldfinner; det var fjeldfinnerne, som talte det bedste finsk. At komme op i selve fjeldet til dem, det havde Stockfleth længe stundet paa; men det kunde ikke blive før i februar 1828, to, tre aar efterat han var kommen til Vadsø. Da kaldte han fjeldfinnerne sammen, de, som var paa finnetinget i Polmak. Nu maatte han gaa i skole hos dem, sagde han; hans hu havde

69

længe staat til dem. Dagen efter kom en fjeldfin ind til ham: «Er det dit alvor, at du vil til fjeldfinnerne?» «Ja.» «Ved du, at der er hunde i teltet?» «Ja.» «Skal fjeldfinnerne for din skyld jage disse hundene ud? de kan ikke være dem foruden.» Nei, de skulde ikke jage dem ud. «Mange af hundene er slemme mod fremmedfolk. Er du ræd for dem?» «Nei.» «Ved du, at der er ikke ro at faa i teltet hverken nat eller dag?» «Ja.» «Ved du, at du kan komme til at blive alene i teltet?» «Ja.» «Vil du spise, hvad ulvene har revet istykker eller dræbt?» «Spiser du det?» «Ja, vi er jo nødte til at spise det, men du?» «Jeg spiser, hvad fjeldfinnen sætter for mig,» svarte han.

Den første kvelden i reiseteltet var det kanske lidt strengt; smaat og lavt var det, saa en gik opigjennem røghullet, naar en stod i midten. Han sad snørende trangt paa snegulvet med benene korslagte opunder sig for ikke at faa dem stegte paa peisen; han var hed paa den ene siden og kold paa den anden; og ret som det var, maatte han stikke ansigtet ned i sneen mellem riskvistene eller hovedet ud under teltvæggen for at svale sig, men finnerne syntes, det var deiligt og takked Gud for godt og varmt hus. De kjendte nok det, som værre var: at staa paa bare fjeldet en stormnat, naar telt ikke kunde reises, lye efter ulvene og holde paa renerne, som vilde rende sin vei.

Stockfleth tog bog og blyant —

«Presten skriver,» hvisked finnerne. Og saa skrev presten op ordene, som han skulde lære — stopped bare lidt, naar rensdyrkjødet blev hugget, og alle kasted sig over hverandre, forat han kunde faa plads, han som skulde hugge, eller naar gnister og fliser fløi i fjæset fra det flammende baal.

Og da de havde spist, og bønnen og velsignelsen var læst, gav de presten rum, saa han kunde krybe ind i sovesækken. Der laa han nu med bjørneskindskraven under hovedet og teppe over ansigtet, at det ikke skulde fryse væk i den brændkolde natten. En fin lagde hovedet sit paa sækken og sov i hans fang, — og slig laa de — hoved efter hoved i naboens fang, mens kroppene krøkte sig mod ilden. Småat om senn gik den ud. Men presten tog teppet fra ansigtet og saa paa de sovende finner og paa stjernerne, som stod over ljoren, og paa nordlysene, som bued sig deroppe paa himmelen. Saa syntes han, de gik ud småat om senn, de ogsaa. Da han vaagned, havde finnen, som laa i fanget, lagt teppet over hans ansigt. —

Ja, presten skrev; han skrev i baad og i gamme, i telt og i stue, paa fjord og paa fjeld. Han skrev til kirkestyret, at han maatte reise ud af landet for at snakke med lærde mænd, — og han kom ud. Han skrev til stortinget og bad, at de skulde lukke bibelen op for finnerne og lade dem faa bøger i sine fædres maal. Og han oversatte af bibelen og brændte det, oversatte og brændte det; for han syntes ikke, det var godt nok.

Han skrev til kongen, om han kunde faa afsked fra Lebesby og løn i otte aar, saa at han af alle sjæls og legems kræfter kunde arbeide for finnerne og deres sprog, — og altid skrev han slig, at han blev hørt. Han var i Sverige hos lapperne der for at høre, hvorledes sproget blev snakket hos dem. Han var i Finland for at lære at kjende kvænerne i deres eget land. Han var hos den navnkundige Lønnrot, som har samlet Finlands fagre folkesange, som gik paa sin fod fra bygd til bygd med ranselen paa ryggen og fløiten i lommen og tigged dem sammen, som vandred i vildmarken og mellem halvville folk, — som kasted sig i elvene, hvor der ingen bro var.

Og efterhvert som Stockfleth syntes, at det var brugeligt, det, han havde gjort, kom hans finske bøger: læsebog og katekisme, bibelhistorie og forklaring, sproglaere og ordbog, hele det nye testamente og mange flere. Det var et ordentligt verk, naar en ved, at han saa at sige maatte lage skriftsproget og begynde med bogstaverne.

Der blev glæde paa finnerne, da de fik sine egne bøger, og var der nogen, som studsede lidt, fordi det var nyt, saa tog presten det med sit gode lynne. Han kom til Karasjok en vinterdag i 1841. «Vi vil ikke have dine bøger,» var der flere, som sagde. «Vil I ikke have bøger i eders eget sprog?» «Jo, men ikke dine, ikke dine latinske bøger.» «Hvad ondt har da de smaa uskyldige bogstaverne gjort?» spurgte han en anden gang.

«Ingenting, men vi er enfoldige folk.»

«Jeg har ikke før vidst, at Karasjok-folket var enfoldigere end andre.»

Det bed. «Kjender I den gamle medhjælperen i Seida?» spurgte han igjen. «Skulde vi ikke kjende ham? han er jo her fra Karasjok», svarte de. «Baade han, gamlingen og fosterdatteren hans og den jenten, som ligger tilsengs, og mange flere i Seida læser latin som en student», sagde presten og lo, og saa gik han sin vei. Søndagen efter kundgjorde han, at han vilde holde høimesse, aftensang og aftenbøn. De kom til aftenbøn; men til aftensang var der ingen. De sagde, at de vilde ikke komme til aftensang; de

vilde ikke have noget nyt paafund. «Vil I ikke komme til aftensang, kan I jo lade være,» svarte han og lo igjen; han kjendte dem, og han vidste, at han skulde faa dem i kirken endnu oftere. Et par dage efter var flere af dem inde i stuen hos ham; han tog en kasse lys frem og stelte med den. «Saa mange lys brænder du vel ikke i Karosjok?» sagde en.

«Jo, det gjør jeg; selv trænger jeg mange, skolen ogsaa og kirken ikke mindst; der skal jeg have fuldt lys tre gange hver søndag.» «Tre gange?» «Ja, høimesse, aftensang og aftenbøn, det er jo tre gange.» «Men du har jo sagt, at der ingen aftensang skal bli'?»

«Nei, det har jeg ikke sagt.»

«Hvad har du sagt da, kjære prest?»

«Jeg har bare sagt, at hvis I ikke vilde komme til aftensang, saa kan I lade være.» «Men saa blir der jo ingen aftensang?» «Jomænd gjør der saa.» «Vil du da holde aftensang, naar ingen kommer?»

«Der er en, som har sagt, at han vil komme.» «Vil du da holde aftensang for den enes skyld?» «Ja, det vil jeg.» «Hvem er da denne ene?» spurgte de, og han saa, hvor de gotted sig, fordi presten bare skulde have en eneste til at høre paa sig. Da svarte han uden at lægge vegt paa ordet, men rolig og tilfreds: «Ibmel — Gud.» Der blev ganske stille. En for en reiste de sig, bukket og gik. Men ved aftensangen havde han siden fuldt hus, og de bad ham skrive til kongen og sige, at alle prester maatte holde aftensang.

Reiser i alslags veir og uføre sled paa Stockfleths helse. Men ingen var værre end den fra Varangerfjorden til Kautokeino, aaret før han skulde slutte i Finmarken. Den gjorde ham ogsaa vanfør for resten af hans dage. Han var da fem og seksti aar.

Han vidste, hvad vei det var — høstens tid og med en daarlig hofte og et daarligt knæ; han vidste, at mellem Karasjok og Kautokeino var der et stykke paa to, tre dage, som han syntes, det var uraad at klare. Men han vidste ogsaa, at de trængte ham haardt deroppe, og bispen havde sendt brev og bud. Saa fik det staa til. En af de første dage gled han i baaden og gik i elven; det var lige ved land, saa han kom op igjen; men han fik ikke skiftet de væstrukne klæderne før næste dag. Siden bar det afsted mørke høstkvelden udover de lange elvestrygene, saa vandet sprøited indover baaden, og den holdt paa at synke. De maatte ud og søge tillands, hoppe

fra sten til sten i det fossende elveløbet. Men værst var det paa slutten, da han vassed i myr og i bjerkeris ni mil. Da daaned han gang paa gang. Med saare og svulne fødder drog han sig frem gennem de vinterkolde bækkene eller traakked i den tynde is paa myrhullerne. Men han var vant til at slide ondt i ødemarkerne. Naar han havde slæbt sig frem om kvelden, saa han ikke var god for at flytte en fod mere, kvikned han til igjen ved baalet og syntes, der var godt i ørkenen og hos ørkenens Gud.

I 1853 tog Stockfleth afsked, i 1860 sendte han ud en bog om sit liv i Finmarken; — da gik han med krykke og stok. Men han misted ikke reisningen for det. Hoften kommer ikke mig ved,» pleiede den kjække krøblingen at sige, «det blir doktorens sag.»

Han levede med sine smerter og med sit sunde, lyse sind til opimod de otti aar. Han bodde i Sandefjord. Inde bag den lille fjord hvilte han paa sine gamle dage, mens krykke og smerter minte ham om fjeld og sjø der nordpaa; baadflaget fra Finmarks-reiserne havde han bag sig paa væggen i lysthuset. Under det havde han prøvet et og andet, den gamle krigsmanden. Han døde i 1866. Sidste dagen bad han sin hustru læse Fadervor. Hun kunde ikke rigtig faa stemmen med. Da sagde han høit: «Sara, husk, at du er en pretekone.»

latinske: trykt med latinske bogstaver.